№ 49 ՇԱԲԱԹ, 6 ՄԱՐՏԻ

1915

ՔԱՌԱՍՈՒՆՉՈՐՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ՄՇԱԿ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

ՇԱԲԱԹ, 6 ՄԱՐՏԻ

Տարեկան գինը 10 րուբլի. կէս տարվանը և 7 ամսվանը 6 րուբլի. ամսական 85 կոպ.
Առանձին համարները ԱՄԷՆ ՏԵՂ 5 ԿՈՊ.

Թիֆլիսում գրվում են խմբագրատանը.

Մեր հասցէն՝ Тифлисъ, редакція «Мшакъ»
Соломоновская ул., № 21.

Tiflis, Rédaction „Mschak"
Խմբագրատան տելեֆօն № 2—53.

Խմբագրութիւնը բաց է առաւօտեան 10—2 (բացի կիրակի և տօն օրերից)

Յայտարարութիւն ընդունվում է ամէն լեզւով

Յայտարարութիւնների համար վճարւում են իւրաքանչիւր տողատեղին 20—10 կոպ.

Տպարանի տելեֆօն № 67.

ՇԱՐՈՒՆԱԿՎՈՒՄ Է ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ

ՄՇԱԿ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԵՒ ԳՐԱԿԱՆ ԼՐԱԳՐԻ

ՆԵՐԿԱՅ 1915 Թ. ՀԱՄԱՐ

(44-ՐԴ ՏԱՐԻ)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳԻՆՆ Է՝

12 և 11 ամիսը	10 ամիսը	9 ամիսը	8 ամիսը	7 և 6 ամիսը	5 ամիսը	4 ամիսը	3 ամիսը	2 ամիսը
10 րուբ.	9 րուբ.	8 րուբ.	7 րուբ.	6 րուբ.	5 րուբ.	4 րուբ.	3 րուբ.	2 րուբ.

Մարտի 1-ից մինչեւ ապրիլի 1-ը 85 կոպ.

Ամերիկայի բաժանորդները պիտի վճարեն տարեկան 6 դոլլար. Եւրօպայի բաժանորդները՝ 32 ֆրանկ. Պարսկաստանի բաժանորդները՝ 10 րուբլի, Թիւրքիայի բաժանորդները՝ 120 ղրուշ:

Յայտարարութիւններ ընդունվում են բոլոր լեզուներով: Յայտարարութիւնների համար պիտի վճարել՝ առաջին երեսի վրա տողատեղին (պէտիտ) 20 կ., վերջին երեսի վրա 10 կոպէկ: Հասցէն փոխելու համար պէտք է ուղարկել նաեւ հին հասցէն եւ թէ 40 կոպ. նամականիշ:

Պրէմիաներ «ՄՇԱԿԻ» տարեկան բաժանորդները, որոնք 1915 թ. ընթացքում լրիւ վճարած կլինեն 10 ր. բաժանորդավճարը կը ստանան որպէս պրէմիա հետեւեալ նոր լոյս տեսնելիք գրքերը. 1) «Ծանծվածը»—մեծ վէպ Շահրիարի հայկ. յեղափոխ. կեանքից, 2) «Հայկական հարցը»—լուսաբանված դօկումենտներով:

Մեր հասցէն՝ ТИФЛИСЪ, Редакція «МШАКЪ» Արտասահմանից՝ TIFLIS, Rédaction du journal «MSCHAK».

Կայսերական Երաժշտական Դպրոցի դահլիճում

(Գրիբօեդովսկայա № 8)

Ուրբաթ, մարտի 6-ին

Փիլ.-դօկտօր ՍԵԴՐԱԿ ԹԱՌԱՅԵԱՆ

Կը դասախօսէ հայերէն լեզւով

ԿՆՈՋ ԿՈՉՈՒՄԸ

Հետեւեալ ծրագրով.

1. Ընտանեկան կեանքի բարձր նշանակութիւնը:
2. Թէ ինչպէս սուտ քաղաքակրթութիւնը խորտակում է ընտանիքը:
3. Կինը որպէս տանտիկին:
4. Կինը որպէս իր հարազատ երեխաների դաստիարակ:
5. Կինը որպէս հասարակական գործիչ:
6. Կինը արդիւնագործութեան ու վաճառականութեան ասպարէզում:
7. Կինը գիտութեան ու գեղարուեստի ասպարէզում:
8. Աղջիկների դաստիարակութիւնը և ուսուցումը, և կանանց ինքնակրթութիւնը:
9. Ընարատ ամուսնութեան հարցը և լուրջ ուշադրութիւն օրիորդների և երիտասարդների:

Դասախօսութիւնից յետոյ խօսակցութիւն դասախօսի ղեկավարութեամբ:

Տոմսակների գինը 20 կոպէկից սկսած մինչև 1 րուբլի:

Սկիզբը երեկոյեան ճիշդ ժամը 8-ին. վերջը ժամը 11-ին:

Տոմսակները կարելի է ստանալ՝ 1. Երաժշտական Դպրոցի շվէյցարի մօտ. 2. Գրավաճառանոց «Պրոսվեշչենիէ». Գոլովինսկի պր. Ժողովարանի տակ. 3. Դասախօսի մօտ (Дворцовая ул., Номера «Пале-Рояль»).

ու. (ա. օ.) 123. 3—3

Կիրակի, մարտի 8-ին

ԹԻՖԼԻՍԻ ԱՐՏԻՍՏԱԿԱՆ ԸՆԿ. ՀԱՄԵՐԳԱՅԻՆ ԴԱՀԼԻՃՈՒՄ

(Մուտքը Թատրօնական պօդյէզդից)

ՆՊԱՍՏԱՄԱՏՈՅՑ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ ՄԻՋՈՑՆԵՐԸ ՇԱՏԱՑՆԵԼՈՒ ՀԱՄԱՐ

Յօգուտ գաղթականների

Վարշավայի համալսարանի պրօֆեսսոր Կ. Ս. ԱՂԱՋԱՆԵԱՆ կը կարդայ դասախօսութիւն հետեւեալ թէմայով.

„О навязчивыхъ и бредовыхъ идеяхъ и массовыхъ психозахъ".

Սկիզբը երեկոյեան ժամը 8-ին:

Տոմսակները վաղօրօք կարելի է ձեռք բերել՝ 1) Սուղանաճեանի խանութում (Երեւանեան հրապարակի վրա), 2) Լոտոի կոնդիտէրի խանութում (Դվօրցօվայա փող), 3) «Պրօգրէսս» ծխախոտի խանութում (Ժողովարանի տակ), 4) «Մշակի» խմբագրատանը (Սօլօմոնօվսկայա փող. № 21), իսկ դասախօսութեան օրը՝ Արտիստական Ընկերութեան մէջ:

Տոմսակների գներն են 2 րուբլուց մինչև 50 կոպէկ:

ու. (ու. կ.) 122. 3—2

ԳՈՐԾԱԿԱՏԱՐՆԵՐԻ ԿԼՈՒԲ

Այսօր, ուրբաթ, մարտի 6-ին

Հայ Դերասանների Ընկերութիւնը մասնակցութեամբ սիրողների կը ներկայացնէ

I

ԿՈՅՐ ՋՈՒԹԱԿԱՀԱՐԸ

Դրամա 2 գործ. հեղ. Անդրանիկի

II

ՆԵԽ ՄԵՌԱՆ, ՑԵՏՈՅ ԱՄՈՒՍՆԱՑԱՆ

Կոմ. 2 գործ. Թարգմ. Գ. Միրաղեանի:

Ռեժիսսեոր՝ Գ. ՄԻՐԱՂԵԱՆ

Հերթապահ անդամ սեկցիայի՝ Զ. ԿԱՃԿԱՃԵԱՆ

Սկիզբը երեկոյեան ժամը 8-ին:

ԲԺԻՇԿԱՊԵՏ

Մ. Յ. ՄՈՒՐԱԴԵԱՆ

Նախկին օրդինատ. Մոսկվայի համալսարանի և ասիստենտ Բեռլինի համալսարանի պրօֆ. Պօզնէրի:

Ընդունում է հիւանդներին միզասեռական, սիֆիլիսի և կաշուի հիւանդութիւններով, առ. ժ. 10—12, երեկ. ժ. 4—6: Սօլօլակ՝ Բարիշչեվսկայա փող. սեփ. տուն, № 1, հրդեհաշէջների բնակատեղիի դիմացը, տելեֆօն 10—58.

(չ. ու. կ.) ու. 875. 70—66

ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄ

—o—

ՊԱՏԵՐԱԶՄ ԹՈՒՐՔԻԱՅԻ ԴԵՄ

—o—

«ՄՇԱԿԻ» ՀԵՌԱԳԻՐ

(Սեփական)

Էջմիածին, 4 մարտի

Համագումարը մարտի 3-ի նիստում որոշելով փախստականների թիւը 60 հազար՝ նախահաշիւ կազմեց նրանց վրա լինելիք ծախսերի մասին, այն է՝ նրանց 6 ամիս պահելու, հայրենիք վերադարձնելու և վերականգնելու նրանց տներն ու գիւղական տնտեսութիւնները: Ծախսի նախահաշիւը կազմում է հինգ միլիոն:

Որոշվեց միջնորդել կառավարութեան առաջ նպաստի մասին:

Ծախսերի մի մասը ծածկվելու է մասնաւոր նուիրաբերութիւններով:

Համագումարը փակվեց ժամը 3-ին. պատգամաւորները ցրվեցին:

Հ. Առաքելեան

ՌՈՒՍ-ԹՈՒՐՔԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄ

(Պետ. Հեռ. Գործ.)

4 մարտի

ԹԻՖԼԻՍ.—Պաշտօնական: Կովկասեան զօրաբանակի շտաբի կողմից.

Մարտի 2-ին մեր զօրքերը ծովափի ուղղութեամբ տիրացան Արխավէ գիւղին և գրաւեցին Արխավէ գետի ակունքը:

Արդանուշի և Օլթիի ուղղութեամբ թիւրքերը նոյնպէս խիստ ետ մղվեցին:

ՄԻ ՆՈՐ ՎԱՒԵՐԱԹՈՒՂԹ

(Պետ. Հեռ. Գործ.)

4 մարտի

ՍԵՎԱՍՏՕՊՕԼ.—Պետ. Հեռ. Գործ. հաղորդում է այն նոր վաւերաթղթի բովանդակութիւնը, որ խլվել է ճանապարհին: Այդ վաւերաթուղթը ուղարկվում էր Կ. Պոլսի գերմանական դեսպանատանը Վիզէի գերմանական էմիսարի կողմից:

Վաւերաթղթի բովանդակութիւնը հետեւեալն է.

«Սորա բերված հեռագիրը խնդրում եմ ուղարկել կայսերական գերմանական դեսպանատանը:

«Մահմէդական Վրաստանի կազմակերպութիւնը պատրաստված է լաւ: Զէնքը բաժանված է: Մահմէդականները բարձրացել են լեռները: Նոյնպէս հեռացել են ռուս զօրքերը, նաև սահմանապահ զօրամասը, որ նահանջեց սահմանից դէպի Ճորոխ գետը, ուր փորեցին խրամատներ:

«Թիւրքերի հետ ունեցած վերջին բանակցութիւնների հիման վրա ես հաւատացայ, որ վերջինները գերակշռութիւն ունեն՝ ի նկատի ունենալով մահմէդական Վրաստանի հանդէս գալը, և հակված են յետաձգել շարժումը ընդդէմ քրիստոնեայ Վրաստանի: Քրիստոնեայ Վրաստանը պատրաստված է մեր թռուցիկներով, սակայն նրա ազգաբնակութիւնը անվստահութեամբ է վերաբերվում դէպի կազմակերպութիւնը, որի կազմի մէջ մտել են գլխաւորապէս թիւրքեր, և հաւատացած չէ, թէ գերմանացիք կը պաշտպանեն: Լիակատար աջողութիւնը ապահովված է այն դէպքում, երբ Վրաստանի ազգաբնակութիւնը վստահացած լինի, թէ Գերմանիան կը պաշտպանէ զօրք ափ իջեցնելով և առաջ մղելով մի քանի հարիւր ծովային զինուորի, որոնք կենթարկվեն Վրաստանի ազգային կոմիտէտին: Զօրքի ափ իջնելու տեղը գտնվում է Բաթումից 50 կիլօմետր դէպի հիւսիս, Նոտանէբի գետաբերանի մօտ, որովհետև այդ կէտը շրջապատող նահանգը բնակված է բացառապէս վրացիներով:

«Զէնքի և ռազմամթերքի նոր պաշար ուղարկելը անհրաժեշտ է ներկայանում: Այդ զէնքը կարելի է տեղ հասցնել նաւով, որ միաժամանակ դրա հետ կարող է ցամաք իջեցնել ինձ և վրաց կոմիտէտին, որովհետև գերմանական զօրքերը պէտք է գտնվեն իրանց օֆիցէրների առաջնորդութեան ներքոյ:

«Առաջարկում եմ պարոն Ֆօն-Շմիդին դեսպանատանը, որ կարող է ուղարկել նրան ուրիշ որևէ վայր»:

ԹՈՒՐՔԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻ ՇՈՒՐՋԸ

(Պետ. Հեռ. Գործ.)

4 մարտի

ՆԻՇ.—«Սամօուպրավա» գրում է.

«Իտալիայի, Ռումինիայի և Յունաստանի ծովային առևտրի աջող զարգացման և Անգլիայի և Ֆրանսիայի առևտրական շահերի համար անհամեմատ լաւ կը լինի, եթէ Կ. Պոլիսը պատկանէ երկրագործ խաղաղասէր Ռուսաստանին, քան թէ նա գտնվի իմպերիալիստական Գերմանիայի ազդեցութեան տակ: Անկասկած Ռուսաստանը, որ վաղուց անտի կռւում է բալկանեան տէրութիւնների ազատութեան համար, անկեղծօրէն կաջակցէ բալկանեան ժողովուրդների զարգացմանը, քան Գերմանիան կամ Աւստրիան»:

—

(Լրագիրներից)

◆ Էնվէր-փաշան Դարդանէլում բաժանել է վիրաւորներին նոր թիւրք-գերմանական շքադրամներ:

◆ Զմիւռնիայի բերդերի և քաղաքի վրա ռական ռմբակոծութիւնն է սկսվել դաշնակից նաւատորմի կողմից:

◆ Սուէցի ջրանցքի մօտից թիւրք զօրքերը վերադառնում են Կ. Պոլիս, որի շուրջը կենտրոնանում են նրանք: Այժմ վստահութեամբ մատնանշում են, որ թիւրքերը եգիպտական պատերազմից հրաժարվել են:

◆ Բուխարէստից հաղորդում են, որ թիւրքերը խոշոր ույժեր են կենտրոնացնում Բայազիդի մօտ, ուր սպասվում են խոշոր կռիւներ:

◆ «Н. В.»-ին հեռագրում են Աթէնքից. «Անգլիական գեր-դրէդնօուտ «Քվին Էլիզաբէտը» Սարօսի ծոցից ռմբակոծելով ոչնչացրեց մի քանի մարտկոց Գալլիպոլիում»:

◆ «Jour. de Gen.»-ը ասում է նեղուցների հարցի առիթով, որ Դարդանէլի հարցում երբեակ համաձայնութեան պետութիւնները գործում են համերաշխ. ապագայ բանակցութիւններին, Կ. Պոլսի հարցը լուծելիս, ուշադրութեան են առնվելու Ռուսաստանի իղձերը:

◆ «Н. В.»-ի ասելով, թիւրքերը Ճորոխի շրջանում զրկվելով կարևոր դիրքերից՝ ներկայումս դիրքեր են գրաւել Օլթիի շրջանում:

◆ Լուրերի համաձայն, Բօլգարիան ուլտիմատում է ներկայացնելու Բ. Դրան, պահանջելով զիջել Թրակիայի մի մասը Ադրիանուպօլսի հետ:

ԻՄԵՐԽԵՎ-ՇԱՒ ՇԷԹ

(Սեփական թղթակցից)

II

Վերջին 37 տարվան ընթացքում այնպիսի բարեբաստիկ վիճակ ունեցան հայերը ռուսական արծուի հովանաւորութեան տակ, որ նրանք բաւական կարողութիւն դիզեցին և աճեցին: Այս պարագան գրգռեց դրացի թուրքերին, մանաւանդ բէգերին, որոնք առաջվայ նման չէին կարողանում կողոպտել հայերին:

Ահա այս պարագաներին Շաւշէթի մէջ քարոզվում էր նայիբ-իմամների (խալիֆի լիազօրների) ձեռքով պանիսլամիզմը, կամ ճիշդն ասած՝ պանթուրքիզմը. Թիւրքերը երևակայում էին Կովկասը ապստամբեցնել և միացնել օսմ. պետութեան: Նայիբ-իմամները քարոզում էին կոտորել հայերին, իւ-

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ԷՋԵՐ ԹՈՒՐՔԱԿԱՆ ՀՈԳԵԲԱՆՈՒԹԻՒՆԻՑ

(Սեփ. թղթակցից)

I

Մերձաւոր Արևելքի ազգերի կեանքով հետաքրքրվող հեղինակաւոր գրողների համար անգամ յաճախ մի առեղծուած է եղել թիւրք ցեղի այլասերման և հոգեկան անտաւօրութեան հարցը: Ի՞նչպէս բացատրել այն երևոյթը, որ թիւրքերը մեկնելով Թուրքեստանի անապատից՝ ցեղակից մաջարների, ֆինների եայլն, աւելի կամ պակաս նման՝ ժողովուրդների հետ, քաղաքակրթութեան ճանապարհում այնչափ ետ են մնացել իրանց ցեղակիցներից. և թէ ինչպէս Եւրոպան չէ կարողացել իւրացնել և կրթել թիւրքերին այն չափով, ինչ չափով որ նա աջողել է իւրացնել մաջարներին, ֆիններին, բուլղարներին և այլն, որոնց ամենքն էլ ծագումով ասիացի հեթանոսներ էին: Ուսումնականների կողմից այս ճշմարտութեան գլխաւոր պատճառը նկատվել է այն փաստը, որ թիւրքերը Եւրոպա հասնելուց առաջ արդէն որդեգրել էին արաբական կրօնքը, եական գծերի մէջ հակադիր՝ եւրոպական կրօնքին, և թէ նրանք իրանց հետ բերել էին որոշ չափով արաբական և ոչ-եւրոպական քաղաքակրթութիւն և հասկացողութիւններ: Միւս կողմից՝ թիւրքերը Պոլսից արտաքսելու մտքով բիւզանդական կայսրութեան կատարած ճիգերը անաջողութեան մատնվելին՝ արևելեան և արևմտեան եկեղեցիների միջև գոյութիւն ունեցող երկպառակութիւնների հետևանքով. ուրեմն քրիստոնէութիւնը անկարող գտնվեց մի միացած ճակատ ներկայացնելու արշաւող իսլամութեան:

Արևմտեան քրիստոնեայ ազգերը ունեցել են և յաճախ էլ պնդել են արևելեան հարցի վերաբերմամբ իրանց սեփական տեսակէտները վրա: Մասնաւորապէս 50-ական թուականներից ի վեր նրանք առել են վճռական քայլեր՝ եւրոպական քաղաքակրթութիւնը հարկադրելու բովանդակ աշխարհի ոչ-քաղաքակիրթ և կամ կիսաքաղաքակիրթ ազգերի վրա: Այս շարժումը մասամբ եղել է գիտակցական, մասամբ էլ անգիտակից, և ստացել է զանազան ձևեր և կերպարանք՝ առևտուր, առաջադիմութիւն, մարդասիրութիւն, փոխատուութիւն և ուրիշ այդ կերպ անուններով:

Սրանք միացած կազմում են մէկը այն տարրական մղումներից, որոնք ձևակերպում են մարդկութեան ճակատագիրը:

Ահնասարակ ընդունված մի առաջադրութիւն է, որ մի արդար և պարկեշտ կառավարութիւն աւելի լաւ է, քան մի ապականված և բռնակալ կառավարութիւն. և յենվելով այդ ճշմարտութեան վրա՝ եւրոպական ազգերը հասել են այն եզրակացութեան, որ երկրագնդի բոլոր ժողովուրդներն էլ ուրախութեամբ պիտի ընդունեն արևմտեան վարչական իդէալներն ու եղանակները:

Բոլոր բանաւոր և ուղղամիտ մարդկային էակներ, նախապաշարումների և ազգութեան շրջաններից ազատված մտածողներ համակրութեամբ ողջունում են ընկերային կամ քաղաքական բարենորոգման որևէ քայլ, և այդ ուղղութեամբ արտայայտված սկզբունքները գտնվում են համերաշխ մարդ-արարածի հոգեկան ցանկութիւնների հետ: Դժբաղդաբար այլ կերպ են մտածում մի քանի մեծ ցեղեր, երկրագնդիս ազգաբնակութեան կէսից աւելին:

Բարենորոգչական որևէ փորձ կամ մտաւորական վարիչների լաւագոյն դիտաւորութիւնները—յիշելով միմիայն Թիւրքիա և Չինաստան—հանդիպել են բուռն ընդդիմութեան և վերջ-ապէս յանգել են ջարդերի և հրէշային հալածանքների:

Դա նշանակում է, որ թիւրքերը, չինացիները և այլն միևնոյն անկիւնից չեն դիտում արևմտեան քաղաքակրթութեան բարիքները, նրա բարոյական առաւելութիւնները, ինչպէս դիտում են հէնց այդ իդէալներով սնված և մեծացած մարդիկ. գէթ մենք, որ եղել ենք դրացի թիւրքերին, ծանօթ է մեզ, որ միջակ թիւրքը—ինչպէս նաև երիտասարդ-թիւրքերի մեծամասնութիւնը—չէ հասկանում և չէ կարող ըմբռնել արևմտեան իդէալները. նա սրտի և հոգու խորքերից ատում է գեավուրին էլ, նրա քաղաքակրթութիւնն էլ, և ոչ մի վայրկեան նա չէ կարող տանել քրիստոնէութեան՝ իր կրօնքի և հասկացողութիւնների հետ բաղդատութեան դնելը: Դա նկատել են եւրոպացի լուրջ դիտողները և հարցը ներկայացրել իրանց սեփական հայեցակէտերից:

Նրանցից մէկը, սըր Չարլզ Իլիոտ*) ներկայացնում է իր նկատողութիւնները յոյժ հումօրիստական ու զուարթ կերպով:

II

Իլիոտ իրան նկատում է իբրև քաղաքակրթութեան առաքեալներից մէկը և 1897-ի յոյն-թիւրքական պատերազմի ընթացքում այցելել է մի թիւրք վալիի՝ իր կօնակում, արևամուտի ժամանակ: Թիւրք պաշտօնեաների բարի սովորութիւններից չէ այդչափ ուշ պաշտօնատանը մնալը, բայց երևի այդ վալին ունեցել է երկու պատճառ: Նախ նա իր կառքը փոխ է տուել մի հասա թիւրք գեներալի՝ Թեսալիա մեկնելու համար, և ուրեմն չէր կարող քայլել ցեխոտ փողոցներով. երկրորդ՝ նրա ընտանեկան կեանքը այնչափ էլ գրաւիչ չէ եղել: Վալիի հարեմը, ինչպէս եւրոպացիները սև հասարակ մտքում են երազել, լի չէ եղել եղնիկներին նման հուրիներով: Նրա միակ ամուսինը, մի պարարտ ու բռնաւոր կին, բացարձակ տիրում էր իր մարդուն և թոյլ չէր տալիս նրան նախապէս ճաշակել զրախտի երանութիւնները: Նա գերուհիների փոխարէն ծառայեցնում էր երկու ալբանացի աղջիկներ, վաճառված իրանց ծնողներից փոքր գումարով: Սակայն վալիի նախանձոտ քաջ աչալրջութիւնը ոչ մի հնարաւորութիւն չէր տալիս նրան օգտվել ալբանուհիների ընկերակցութիւնից. Եւ այդ պատճառով էլ վալին գտնվում էր իր պաշտօնատանը:

Այդ կերպով Իլլոտ առիթ է ունեցել ազատ խօսելու վալիի հետ՝ հեռու լրտեսներ և դիտողների ծակող աչքերից: Նրանք բարեկամներ են եղել 20 տարիներից ի վեր. վալին եղել է մի կատարեալ թիւրք, թանձր մօրուքով և կարտօֆիլի նմանող քթով: Նա եղել էր Փէլդմարշալ, սուլթանի թիկնապահը և առաջին կարգի վէզիր, յետոյ յաջորդաբար պատերազմական, ֆինանսների և արտաքին գործերի մինիստր, և մի քանի ամսով էլ մեծ վէզիր: Նա ստացել է Իֆտիխարի, Լիակաթի, Օսմանիէի և Մէջիդիէի բոլոր շքանշանները: Նրա ձեռքով ան-

*) Նա թիւրքերին շատ լաւ է ճանաչում. Կ. Պոլսում եղել է 1884-ին, 1889 90-ին. իսկ 1893—98-ին էլ—հայկական ջարդերի շրջանին—եղել է Պոլսի անգլիական դեսպանատան քարտուղարը: Նրա հեղինակաւոր գիրքը՝ «Թիւրքիան եւրօպայում» (Turkey in Europe), որի գլուխներից մէկից ես ամփոփում եմ իր նկատողութիւնները, այժմ յանձնարարվում է իբրև Թիւրքիայի մասին լաւագոյն գրքերից մէկը: Նա երկարօրէն գրում է նաև հայերի մասին: Ա. Ս.

բացնել նրանց ինչքը, մանաւանդ նրանց հարմներն ու աղջիկները։

Այսպէս գրգռված ու բորբոքված էին Իմերխևի թուրքերը, երբ նոյեմբերի 5-ին Արդուին մտան օսմ. զօրքը ու չէտաները՝ լազերի և աջարցիների հետ։ Այդ ժամանակները հայերի և թուրքերի յարաբերութիւնները այնպէս լարվեցին, որ նոյեմբ. 10-ին բաքաթցիները դիմեցին Արդահանի և Եոլաղաւղչամի ռուսական զօրքի հրամանատարներին, և կօզակ Անիչչենկօն ազատեց բաքաթցիներին 30 կամաւորի և 35 կօզակի օժանդակութեամբ և 145 տուն ժողովրդին թիւրքերի սոսկալի սպառնալիքներից, որոնց մասին ես օրդէն հաղորդել էի «Մշակի» ընթերցողներին։

Բաքաթցիների ազատվելուց յետոյ, Արդահան օպրող, վաճառականութեամբ և արհեստներով պարապող շաւշէթցիները դիմեցին Արդահանի վարչութեան և խնդրեցին, որ միջոցներ ձեռք առնվեն օքրօբադէթցիներին և սաթլէլցիներին ևս ազատելու սպառնացող վտանգից։ Անմիջապէս շաւշէթցիներից կազմակերպվեցին 36 կամաւորներ, որոնք 30 սարաժնիկների հետ պիտի գնային Օքրօբադէթ, որ ժողովրդին բերեն։ Կամաւորներին՝ առաջնորդում էր Սեդրակը, իսկ սարաժնիկներին նրանց հրամանատարը՝ Ջէլալ-բէգ Աջարսկին։

Ջէլալ-բէգը մի քանի օր ձգձգեց Շաւշէթ գնալու խնդիրը։ Երբ շատ պնդեցին հայերը և զինւորական հրամանատարը, Ջէլալ բէգը գնաց և ամրացաւ իր գիւղը—Դէյերման-դերա—և էլ առաջ չը գնաց, առարկելով որ վտանգաւոր է գնալ Շաւշէթ, քանի որ ապստամբել են գիւղացիները և Արդանուշից օսմանեան զօրք է եկել, թընդանօթով և գնդակացիրով նրանց միացել։ Երբ շատ պնդեցին հայերը, Ջէլալ-բէգը գնաց մինչև Քեասուկ-Կայա, որտեղից էլ առաջ չը գնաց՝ երկիւղը պատճառ բերելով։ Նա ասում էր, որ թիւրքերն այնպէս են բորբոքված, որ ոչ միայն հայերին, այլև իրան կը կոտորեն։

Որքան որ պնդեցին գնացողները, որ աներկիւղ առաջ երթան և թշւառներին ազատեն, Ջէլալ-բէգը որևէ պատրուակով, գլխաւորաբար երկիւղ կեղծելով, առաջ չը գնաց։ Բայց երկիւղի օչինչ չը կար։ Եթէ Ջէլալ-բէգը առաջ անցնէր ու գնար, գիւղացիներից ոչ ոք չէր յանդգնի նրա ճանապարհը կտրել։ Նոյնիսկ Ջէլալ-բէգի հօրեղբայրը՝ Զաքարիա-բէգը այդ օրերը անձամբ մտաւ Շաւշէթ և իր կանանց ու երեխաներին վերցրեց, բերեց Ուր՝ իրանց գիւղը։

Այս արշաւանքին մասնակցող Յարութիւն Թէրզեան, Յովակիմ Այվազեան, Դէվօ Կարապետեան, Տրդատ Այվազեան, Մկրտիչ Բօյաջեան, Յովհաննէս Այվազեան ու ընկերները 4 օր թափառեցին Քեասուկ-Կայա, որ գնան Օքրօբադէթ ու հօ բերեն ընտանիքը, բայց շնորհիւ Ջէլալ և Զաքարիա բէգերի ընդդիմութեան և տարածած հէքիաթների՝ չը կարողացան մտնել Շաւշէթ և ազատել թշւառ ժողովրդին։

Շատ զարմանալի է այն պարագան, որ կօզակ Անիչչենկօն կարողանում է նոյնքան ուժով փրկել Բաքաթը, իսկ աջարցի Խամշիև բէգերը, Ջէլալն ու մանաւանդ Զաքարիան, որոնց ազդեցութիւնն այնքան մեծ է Իմերխևում և Աջարա, չեն ցանկանում նոյնիսկ հայ կամաւորների և սարաժնիկների աջակցութեամբ մտնել Շաւշէթ և 4 օր յետոյ վերադառնում են դատարկ ձեռքերով դէպի Արդահան։

Այն ինչ սրանց Արդահան գալուց յետոյ, Եուսուֆ-բէգը, Նուրիբէկօվը, Խամշիև Աջարսկին հրամանագիր են տալիս Գաբրիէլ Բօյաջեանցին և խոստանում են շատ լաւ պահպանել հայերին, եթէ Բօյաջեանը գնայ Արդահան և բոլոր սաթլէլցիներին ու օքրօբադէթցիներին համոզէ ու բերէ իրանց գիւղերը։ Եուսուֆ-բէգը, նկատի ունենալով որ բազմաթիւ հարուստներ գտնվում են Արդահան և նրանց աւարը կարող է բարդել այդ գիւղերի աւարը, թակարդ է լարում, որպէսզի Շաւշէթից դուրս մնացած հայերին էլ գլորէ։ Ցաւալի բան է, նա նըպատակին չը հասաւ։

Գաբրիէլ Այվազեանցին տրված թղթի տակ Նուրի-բէգի որդին ստորագրում է որպէս կայմակամ — уѣздный начальникъ (գաւառապետ)—Իմերխևի, Եուսուֆ-բէգը որպէս օգնական, իսկ Ալի էֆէնդի Ֆէզիլ-Օղլին՝ որպէս դադի օսմանեան պետութեան միացած գաւառին։

Այս դօկումենտը պարզ ցոյց է տալիս, թէ Աջարսկի բէգերի տոհմը ի՛նչ դեր է խաղացել Իմերխևի խլրտումների մէջ և ի՛նչպէս թքնել գերեզմանի վերածել Օքրօբադէթն ու Սաթլէլը, որոնք հազարաւոր տարիների քաղաքակրթութեան օրրաններ էին եղել Շաւշէթ գետի ափերում։

Զաքարիա, Ջէլալ, Ջասիմ, Րասիմ, Հաշիմ, Մատօ, Հեստ և Ահմէդ-բէգ Խամշիևները պատկերը պարզվեց այն օրը, երբ մեր քաջայաղթ զինւորները թիւրքերի յաղթանակով Արդահանից դուրս վտարեցին, գնացին Ուր և Աջարսկի ընտանիքի վերեր յիշված անդամներին իրանց գործակատար Պօղոս Աբօյեանի և ընտանիքի հետ պարմանանոցի յարդերի միջից հանեցին և քշեցին Ախալքալաք։

Ատրպետ

Արդահան

ՊՈԼԻՍ, ԷՐԶՐՈՒՄ ԵՒ ԲԱՂԴԱԴ

III

Բաղդադ

Տիգրիսի վրայ, Միջագետքի ամէնէն արգաւանդ ու պտղաբեր դաշտերուն մէջ, ուր ձմեռ բնաւ չկայ, կիշխէ այս հին քաղաքը։ Եփրատն ալ աջ կողմէն կանցնի։ Պատմական երկու գետերուն հնագարեան աւերակ ջրանցքները Բաղդադի մօտ կը գտնուին։ Միջագետքը ծանօթ է հին ու նոր մարդկութեան իբրև բնատուր անմման բարեբեր երկիր մը, ուր առանց արուեստական երկրագործութեան՝ շատ դիւրութեամբ ու առատութեամբ կաճին արմտիքներն և պտղատու ծառերը։ Տիգրիսն ու Եփրատը՝ Հայաստանի Պազալթեայ լեռներուն հիւթեղ հողը քակելով՝ կը տանին այս դաշտերը կը շէնցնեն։ Ամէն տարի երկու գետերուն յորդումէն յետոյ մնացած կաւը կը ճեղքտուի։ Այնքանը բաւական է. արաբ մշակը անոր վրայ կը ցանէ ուզած սերմերն ու կը ցաքանէ։ Քիչ ժամանակ յետոյ՝ գաղջ կլիմային տակ այս անմման հողը կը ծածկուի դրախտավայրային կանաչութիւնով մը։ Ահա Բաղդադը այս դաշտերուն մայրաքաղաքն է՝ և միւս կողմէն Փոքր-Ասիայի միակ հարուստ ներքին նաւահանգիստը։ Հոս կը հանդիպին ոչ միայն Պարսկական ծոցի վաճառականական նաւերը, այլ Հայաստանի բոլոր քաղաքներէն՝ նահապետական լաստերով՝ Տիգրիսի միջոցաւ ապրանք կը փոխադրեն՝ ու կը յարաբերին Բաղդադի հետ շարունակ։ Տիգրանակերտէն, Մուսուլէն և ուրիշ վայրերէ խճուղիներ նմանապէս կիջնեն Բաղդադ. իսկ համբաւաւոր գերմանական երկաթուղին ալ շինուելու վրայ էր։

Այս քաղաքին մօտերն են Հին Բաբելոնի, Սելեվկիայի և այլ քաղաքներու աւերակները, որոնք մարդկային քաղաքակրթութեան օրրանն եղած են ու այսօր եւրոպացի անթիւ խուզարկուներու և գիտուններու այցելավայրերն են։ Բաղդադ այժմ զուտ իսլամական քաղաք մըն է գրեթէ. տիրող լեզուն խրթին արաբերէնն է. ունի մօտ 15,000 տուն բնակչութիւն, որոնք մեծ մասամբ արաբները կը կազմեն, և յետոյ քաղդէացիները, ասորիները, մարօնիներն ու հայերը կուգան։ Հայերը հոս՝ հազիւ 400 տուն կըլլան, որոնց զարգացեալ դասակարգը վերջերս շնայելով տեղւոյն արաբերէն լեզուին այնքան ազդեցիկութեան, իր ահմական հաբաղատ դպրոցները բացաւ, շէնցուց եկեղեցիները։ Հոն գացող առաջնորդները (վարդապետ) Հայաստանէն քահանաներ և ուսուցիչներ տարին՝ լաւ-լաւ վճարումներով. այնպէս որ այժմ Բաղդադի հայ գաղութին նոր սերունդը՝ մաքուր հայերէն գրել և խօսիլ գիտէ և ազգային դաստիարակութիւնը՝ շնորհիւ արաբ ազգին բարեացակամ վերաբերման՝ յաջողապէս կընթանայ։ Հայոց մէջ կը գտնուին հարուստ վաճառականներ և համբաւաւոր փաստաբաններ։ Բաղդադի քրիստոնեայ ցեղերուն եկեղեցական բոլոր արարողութիւնները արաբերէն են՝ ինչպէս մայրենի լեզու։ Այսպէս նաև հայ-բողոքականներուն և հայ-կաթոլիկներուն արարողութիւնները. իսկ լուսաւորչականները հայերէն լեզուով արարողութիւն կը կատարեն։

Եւրոպացիները, մասնաւորապէս անգլիացիք, մօտ գտած են հոս իրենց հաստատութիւններովը. և արաբ նոր սերունդը կը սիրէ եւրոպացիները. բայց մոլեռանդ միւսլիմանութիւնը կը տիրէ չորս կողմերը նահանգին և խստիւ կատէ բոլոր քրիստոնեաները։

Բաղդադը բոլոր իսլամներուն համար նշանաւորագոյն սրբատեղի է։ Թէ քաղաքին մէջ և թէ շրջակայքերը իսլամի սրբատեղիներով լի է։ Բոլոր հնաւոր իսլամներն ու մօտաւորները կրօնական աւանդութիւններով և ջերմեռանդութիւն գրգռող հէքիաթներով կապուած են Բաղդադին։ Նշանաւոր շէյխերը և կրօնական պետերը՝ Բաղդադի թէքքէններէն (միաբանութեանց տեղ) կելնեն։

Թիւրքիայի խորը չկայ իսլամ մը, որ հէքիաթ մը չգիտնայ Բաղդադի վրայ և Բաղդադով չպարծենայ։

Երկրին ճոխութիւնը, արտակարգ աժանութիւնը և իսլամ ձրիակերութեան բոյն եղող թէքքէները (վանքերը) թերևս պատճառ եղած են, որ Բաղդադ համախմբուին այնքան առատ իսլամ ծոյլ կրօնաւորներ։ Մէկ խօսքով Թիւրքիոյ իսլամութիւնը ջերմ կերպով յարած է Բաղդադին։ Ահա՝ անոր համար մենք այս քաղաքը անուանեցինք Թիւրքիոյ սիրտը՝ ըլլայ քաղաքական, ըլլայ տնտեսական տեսակէտով։

Պոլիս, Էրզրում և Բաղդադ—կը թուի թէ դաշնակից մեծ պետութիւնք ծրագրած են անպայման տիրել այս երեք քաղաքին։ Խոնարհ կարծեօքս այդ երեք քաղաքին անկումով միայն կարելի է Թիւրքիոյ մոլեռանդութեան մէջ կուրացած իսլամութեան աչքը բանալ, և նորոգել զանոնք, եթէ կարելի է, քաղաքակրթութեան լոյսով, որուն հակառակ են հոգւին, և հակառակած են դարերով որ քրիստոնեայ ժողովուրդը չը ծաղկեցնէ ի բնէ այնքան գեղեցիկ երկիր մը, որպիսին է Թիւրքիան։

Գաղթական

ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄ

—o—

ՌՈՒՍ-ԳԵՐՄԱՆԱԿԱՆ ԵՒ ՌՈՒՍ-ԱՒՍՏՐԻԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄ

(Պետ. Հեռ. Գործ.)

4 մարտի

ՊԵՏՐՕԳՐԱԴ.—Պաշտօնական։ Գերագոյն Զօրահրամանատարի շտաբի կողմից.

Մեր առաջխաղացումը Օրժիցա գետի երկու ափերով շարունակւում է զարգանալ, չը նայած թշնամու յամառ դիմադրութեանը։ Մեր գերիների թիւը աճում է։ Եդնօրօժէցի մօտ երկու օրում մենք գերմանացիներից խլեցինք 17 թնդանօթ։

Կարպատներում, Բաքէշ շրջանում մեր առաջխաղացումը նոյնպէս շարունակվում է։ Գերմանացիների և աւստրիացիների յարձակումները Ստրիի-Մունկաչ ուղղութեամբ նորից վանվեցին։

Մնացած բոլոր զօրճակատներում էական փոփոխութիւն չը կայ։

Օսօվէցի մօտ թշնամու թնդանօթները վերջին օրերը գործում են աւելի թոյլ։

ՖՐԱՆՍ-ԳԵՐՄԱՆԱԿԱՆ ԵՒ ԱՆԳԼՕ-ԳԵՐՄԱՆԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄ

(Պետ. Հեռ. Գործ.)

4 մարտի

ՓԱՐԻԶ.—Պաշտօնական երեկոյեան հաղորդագրութիւն. «Այս մարտի 3-ի գիշերը թշնամին փորձեց խլել իր կորցրած խրամները Նօտր-Դամ-դէ-Լօրէտի շրջանում, բայց վանվեց, տալով գերիներ։

«Շամպայնում՝ Պէրտի շրջանում առաւօտը մենք գրաւեցինք մի փոս, որի շուրջ սկսվեց տաք կռիւ։ Փոսը մնաց մեր ձեռքում։

«Բուաժսուրից դէպի հիւսիս մենք մի փոքր առաջացանք։

«Արգօնեան բարձրաւանդակում մարտի 3-ի գիշերը գերմանացիք հակայարձակում գործեցին Ֆուր-դէ-Պարիի և Բօլանտի մէջ, նաև Վօկուայի մօտ։ Բոլոր հակայարձակումները վանվեցին։

«Լեպրէտի անտառում ևս թշնամին փորձեց յարձակման դիմել, բայց վանվեց»։

ԼՈՆԴՈՆ.—Ֆրէնչը հաղորդում է. «Հինգշաբթի գիշերը առանց կռւի մենք վերցրինք Պինէտ գիւղը. ուրբաթ օրը գերեցինք դարձեալ 612 հոգու։ Գերմանացիք փետր. 25—28 կորցրել են ոչ պակաս քան 17,000 մարդ։ Սէնտ-Էլուայի մօտ կռիւները շարունակվում են»։

ԾՈՎԱՅԻՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄ

(Պետ. Հեռ. Գործ.)

4 մարտի

ԼՈՆԴՈՆ.—Պաշտօնապէս հաղորդվում է, որ «Թինգալ» շոգենաւը ենթարկվեց սուզանաւի յարձակման Նօրթումբերլէնդի մօտ և ջրասուզվեց. զոհվեցին 6 մարդ։

«Ատալանտա» շոգենաւը նոյնպէս ենթարկվեց սուզանաւի յարձակման, բայց չը ջրասուզվեց։

ՀԱՄԱԵՒՐՕՊԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻ ՇՈՒՐՋԸ

(Պետ. Հեռ. Գործ.)

4 մարտի

ՍՕՖԻԱ.—Երէկ երեկոյեան մեծ-բրիտանական դեսպանը ճաշ տուեց, որին ներկայ էին գեներալ Պէջէտը, Րադոսլավօվը, զինւորական մինիստր Ֆիչէվը և Ռուսաստանի և Ֆրանսիայի դիւանագիտական ներկայացուցիչները։

Այսօր ռուսաց դեսպանը նախաճաշ տուեց, որից յետոյ տեղի ունեցաւ դաշնակից և չէզոք պետութիւնների դիւանագիտական մարմնի անդամների ընդունելութիւն։

Պէջէտը ունկնդրութեան ընդունվեց Ֆերդինանդ արքայից։

Բուլղարական գործակալութիւնը հաղորդում է, որ Գէննադիէվը վերադարձաւ. Գէննադիէվը Բուխարէստում ոչ մի խօսակցութիւն չէ ունեցել թիւրքաց պառլամենտի նախագահ Խալիլ-բէյի հետ։ Երկուսը հանդիպել են միայն սահմանին այն հիւրանոցում, ուր նրանք իջևանել էին։

Նախկին մինիստրի եղբայր գեներալ Սաւաֆօվը մեկնեց Ռուսաստան՝ մտնելու իբրև կամաւոր ռուսաց զօրքի մէջ։

ՊԵՏՐՕԳՐԱԴ.—Սինօդի օբէր-պրօկուրօրի առաջարկութեան համաձայն, մինիստրների խորհուրդը որոշեց բաց թողնել պետական

ցել է շատ փող և տեսել է անատատ [illegible]։ Ուրեմն նա իրաւունք ունի խօսելու Թիւրքերի անունից։

Ցետոյ պատահել էր մի ինչ-որ անակնկալ, որ յանգել էր նրա շնորհազուրկ լինելուն։ Եւ իբրև պատիժ, նա ուղարկվել է գաւառը իբրև վալի, որ ի հարկէ մի ստորադաս պաշտօն է՝ համեմատած մեծ վէզիրի դիրքի հետ։ Անգլիացու տեսակցութիւնը տեղի է ունեցել գաւառական այդ քաղաքում, որին նա անուանում է Կարաքեօյ։ Վալին իր գրաւած մեծ պաշտօնների հետևանքով սովորել է մի քիչ ֆրանսերէն, և որոշ չափով կուլտուրական ծանօթութիւններ։ Նա լուսանըկարում էր իր թիկնապահին, երբ բացակայ էին մօլլաները, և իր դարակում գաղտնի պահում էր մի համայնագիտարան (էնցիկլօպէդի) ֆրանսերէն լեզւով, և «կօնեակի» շիշեր, որ երբեմն կոնծում էր իր առանձնարանում, և՝ ներշնչված նոր ոգով՝ ուսումնասիրում էր համայնագիտարանը։

Իլիօտ իրան էլ ներկայացնում է իբրև մի փաստէր, որ հետաքրքրվում է Թիւրքիայով՝ նրա ընծայած տնտեսական և արդիւնաբերական հնարաւորութիւնների սիրուց դրդված։ Նա ուզում է արևելցիներին ծախել մի կարգ վաճառքներ, որոնց պէտք չեն զգում նրանք, լուցկիից սկսած մինչև երկաթուղի։ Նա կաշառում է բնիկներին իր ապրանքը վաճառելու համար, իսկ վերջիններս էլ կաշառում են իրան՝ ի փառս Թիւրք կառավարութեան։ Ի միջի այլոց նա ներկայանում է նաև իբրև գործակալ հականեխական դինամօ արտահանող մի ընկերութեան. սքանչելի մի միջոց է դա էլեքտրականութիւն կիրառկելու առողջապահութեան. և ընկերութեան շրջաբերականը ասում է, որ նա անհրաժեշտ է և՛ հիւանդանոցների, և՛ դպրոցների համար։ Նկատելով որ մի զինւորական հիւանդանոց է հիմնվել Կարաքեօյում, Իլիօտ նոյն անձրևոտ երեկոյեան այցելում է վալիին՝ առաջարկելու այդ մեքենայի անհրաժեշտութեան մասին, երբ վիրաւոր զինւորները արդէն սկսել էին համնել Թեսալիայից։ Նա մտնում է մեծ պատկառանքով և ի նշան յարգանքի նստում է միմիայն աթոռի եզրերին՝ բազուկները կրծքին ամփոփած։ Ի հարկէ ստորացուցիչ մի բան է այս կերպ մի մեծարանք անել մի Թիւրք պաշտօնեայի, սակայն Թիւրքերի հանդէպ իրական արհամարհանք գոյութիւն ունեցել է մեծ մասամբ Թիւրքիայից դուրս, և եթէ Վիլիամ Գլադստոնն էլ առիթ ունենար մտնելու այդ սահմանները, նա պիտի լինէր այնչափ քաղաքավարի սուլթանի հանդէպ, որչափ եւրոպական դեսպանները պարտաւոր են լինել։

III

Կրկնակի սէլամներից և քաղաքավարութիւններից յետոյ, Իլիօտ դարձել է խօսելու իր գործերի մասին։

— Ձերդ բարձրութիւն,—ասում է նա վալիին,—իմ այստեղ գալուս գլխաւոր նպատակն է իմանալ ձեր նուիրական և գերընտիր առողջութեան մասին և զովացնել իմ չորացած հոգին ձեր գերագոյն խօսակցութեան սփոփիչ աղբիւրներից։ Բացի դրանից, ես եկել եմ նաև մի ուրիշ նպատակի համար։ Ինչպէս ծանօթ է ձեզ, մեր ընկերութիւնը մէկն է նրանցից, որոնք ձգտում են օգտակար լինել ձեր բարձր կառավարութեան՝ երկրում ներմուծելով օգտակար գիւտեր, և մեր գործելակերպն արդէն ծանօթ է ձեր թափանցող իմացականութեան։ Ինչպէս պատիւ եմ ունեցել բացատրելու ձեր բարձրութեան մի խոնարհ նամակով, ես ցանկանում եմ զինւորական հիւանդանոցում զետեղել մեր հականեխող դինամօն։ Մեր ֆիրման այնչափ ապահով է զգում իրան՝ նրանից մարդկութեան սպասելիք ծառայութիւնների մասին, որ 1000 ոսկու աւանդ է թողնում բարձրագոյն տեղական կառավարութեան մօտ։

Թէև փողը ամենակարող է Թիւրքիայում,—ասում է նա,—սակայն կան հանգամանքներ, երբ փողը այնչափ անզօր է, որչափ տրամաբանութիւնը։ Եւ իրաւ էլ՝ վալին պատասխանել է.

— Ճիշդ է, որ կայսերական կառավարութիւնը ցանկանում է ներմուծել բարեբար և օգտակար գիւտեր, սակայն ձեր առաջարկած մեքենային կարիք չը կայ։ Թեսալիայից վերադարձող վիրաւորները կամ մեռնում են ճանապարհին և կամ առողջանում են առանց հականեխվելու։ Մեքենաները, որ դուք ցանկանում էք ծախել, կը դատապարտվեն մնալ դատարկ սենեակներում։

— Բայց նրանք կարող են օգտակար լինել մի ուրիշ առիթով։

— Դուցէ,—ասել է վալին,—բայց ձեր գիւտը մի վտանգաւոր բան է. դինամօն մի զօրաւոր պայթուցիկ նիւթ է, և նրա ներմուծումը Թիւրքիա՝ բացարձակօրէն արգելված է։

— Դուցէ ձեր բարձրութիւնը մտածում է դինամիտի մասին։ Դինամօն ուրիշ բան է և բնաւ չի պայթում։

— Դինամօն և դինամիտը նոյն բաներն են,—ասում է վալին մի հեղինակաւոր շեշտով,—կայսերական մաքսատունը չի ընդունում այդպիսի ապրանք և կիմացնի Կ. Պօլիս, որ ես ներմուծում եմ պայթուցիկ նիւթեր։ Կառավարական մատեաններում կարձանագրվի իբրև դինամիտ, և չի կարելի ազատվել հետևանքներից. ո՛չ, էֆէնդիմ, օլմազ, չի կարելի։

— Բայց եթէ դժուարութիւնը կայանում է բառի վրայ, մենք կարող ենք զանց առնել «դինամիտ» բառը և մեքենան նկարագրել պարզ իբրև հականեխող։

— Այդ էլ չեմ ուզում,—ասում է վալին,—Anti (դալիս է Antiseptic բառից) մի վատ բառ է. յոյները ապստամբներին կոչում են «Antartis»։

— Բայց հականեխողը (Antiseptic) ոչ մի կապակցութիւն չունի ապստամբների հետ։ Նա նշանակում է «նեխածութեան դէմ», այսպէս ասած՝ փտութեան թշնամի։

— Ճիշդ որ,—ասում է վալին,—չարամիտ մարդիկ դա պիտի նկատեն իբրև մի ակնարկութիւն ուղղված օսմանեան բարձրագոյն կառավարութեան։ Ո՛չ, այդ չի կարելի։

Եւ ցոյց տալու համար, որ իր որոշումը անդառնալի է, նա վերստանում է իր առաքինի երեսոյթը և ասում է.

— Բոլոր քաղաքակրթված երկիրները կառավարվում են օրէնքով, և ես զարմանում եմ, որ դու (խօսքն ուղղում է անգլիացուն), որ ապրել ես մեր երկրում երկար տարիներ, կարծում ես, թէ թիւրք պաշտօնեաները կարող են մոլորվել անհատական շահի նկատումներով և մոռանալ օրէնքը...

Օրէնքը և հնազանդութիւնը կազմում են պետութեան հիմունք։

Եւ այս բոլորն ասողը մի մարդ է, որին ես ճանաչում եմ 20 տարիներից ի վեր,—ասում է Իլիօտ։ Միթէ նա կարծում էր, որ դինամօ և դինամիտ նոյն բաներ են։ Թերևս նրա անիծված համայնագիտարանը կարող էր նրան սովորեցնել երկուսի տարբերութիւնը։ Սակայն ինչ որ էլ լինէր նրա տգիտութեան չափը, նա կարծում էր, որ դինամօ բառը թանգ պիտի արժէր իրան, —իր պաշտօնը և գուցէ կեանքը։

IV

Թւում էր, որ շոգիացում էր մի շահաւոր առևտուր անելու իմ փայլուն հեռանկարը. ճարտարարուեստը և վաճառականութիւնը սանձվում և հարուածվում էին մի բռնակալ կառավարութեան ճահճացած տգիտութեան հետևանքով, և առաջադիմութեան հնարաւորութիւնները փոխարկվում էին կայանութեան և փտութեան։ Ես իսկապէս զայրացայ և ասացի վալիին.

— Լաւ օրէնքների հնազանդելը անկասկած հիմքն է պետութեան. բայց երբ օրէնքները վատ և անիմաստ են, ինչպէս օրինակ նրանք՝ որ արգելում են էլեքտրական մեքենաների ներմուծումը, ոչ մի օգուտ չը կայ նրանց հնազանդվելու մէջ։ Թիւրքիայի բարեկամները ծանօթ են թիւրքերի լաւ յատկութիւններին, որոնք սակայն անգործութեան են դատապարտվում կառավարութեան կողմից։ Դուք չէք որդեգրում քաղաքակրթութեան և վաճառականութեան ամենատարրական սկզբունքները։ Դուք մի արգասաւոր պարտէզ վերածում էք մի անապատի. դուք նստում էք ոսկու դէզերի վրայ, և սակայն սովամահ կորչում էք, որովհետև ոսկուց փող շինել չէք իմանում. դուք մի անման ձի էք՝ տգէտ վարպետի ձեռքում։

— Ո՛չ, ո՛չ,—ասում է վալին անձկագին, վերջին փոխաբերութեան մէջ նկատելով մի ինչ-որ քրէական յանցանք.—այդ չը պէտք է ասել։ Մեր վարպետի հրամանները բոլորովին ուղիղ են և ծառայում են ժողովրդի օգտին։ Միակ վատ բանը՝ նրանց չը գործադրվելն է։

— Ձերդ բարձրութիւնը,—ասացի,—հօ չի պնդի, որ ներկայ մեծ վէզիրը մի յարմար անձնաւորութիւն է, կարող ղեկավարելու մի մեծ երկրի գործերը։

Ապահով էի, որ նա կը բռնկէր այդ խայթով։ Իր պաշտօնանկութիւնից ի վեր, նա ատում էր իրան յաջորդող բոլոր մեծ վէզիրներին։

—Մեծ վէզի՞րը,—նա կրկնեց հեգնօրէն.—երբ ես մտածում եմ մեծ վէզիրի մասին, դա ինձ յիշեցնում է... հա, դուք երբևիցէ լսել էք կօնիացի ուղտապան Հասան էֆէնդիի մասին։

Ուզում էի ասել՝ «այո», որովհետև գիտէի, որ վալին շատ էր սիրում արևելեան անվերջանալի հէքիաթներ ասել, բայց համակերպվելով ասացի.

— Ոչ. միթէ նրան արին մի մեծ վէզիր։

— Այդչափ էլ չէ,—ասաց վալին,—սակայն Հասան էֆէնդին բովանդակ Անատօլիայում ամենամեծ թւով ուղտեր պահող ուղտապանն էր։ Վերջապէս հասաւ նրա մեռնելու օրը, ինչպէս հասնելու է մեզ ամենքիս էլ, և նա կաղկանձում էր իր հօգեվարքի անկողնում (այստեղ վալին անճռնի ձայներ հանեց իր կոկորդից՝ մեռնող ուղտապանին նմանելու մտքով), բայց չէր կարող մեռնել։ Ներկաները նկատեցին, որ մի պատճառ լինելու էր, որ մահվան հրեշտակը չէր կարողանում առնել Հասան էֆէնդիի հոգին։ Եւ նրանք եզրակացրին, որ ուղտապանը մի չարիք էր հասցրել մէկին, և թէ նա չէր կարող դրախտ մտնել՝ առանց անիրաւված մարդու ներողութիւնը ստանալու։ Նրանք մահամերձի տունը հրաւիրեցին իր բոլոր բարեկամներին և թշնամիներին ստանալու համար նրանց օրհնութիւնը և ներողութիւնը։ Սրտագին հաշտութեան և փոխադարձ օրհնութեան յուզիչ տեսարաններ տեղի ունեցան, և սակայն Հասան էֆէնդին դեռ խաղաղում էր. ցերեկներ և գիշերներ իրար յաջորդում էին, և մահվան հրեշտակը չէր կարողանում առնել նրա հոգին։ Երկար խորհրդակցութիւններից յետոյ նրա բարեկամները համաձայնեցին, որ պէտք է մի մեղք գործած լինի կամ ջիններ և կամ անասունների դէմ, գուցէ ուղտերի դէմ. ուրեմն պիտի ստանալ ուղտերի ներողութիւնը։ Նրանք խնդրեցին ամենածեր ուղտապանին՝ խորհրդակցել ուղտերի հետ և կարգադրել հարցը։ Վերջինս պատասխանում է, որ ուղտերը յոյժ անհամա[illegible]բելի և դժուարահաճ արարածներ են կենդանական աշխարհում. Նրանք պահանջում են մի օրվայ հանդիսատ՝ Կօնիայի բաց դաշտում գումարելու մի միտինգ, հարցը քննելու և մի որոշում կայացնելու համար։ Ուրեմն պէտք է ընդունել ուղտերի պահանջները։ Ցաջորդ օրը մի տեսարան էր Կօնիայի դաշտում. ուղտերը վիճում էին

գանձարանից 39,400 ր. Գալիցիայում եկեղեցական կեանքը վերակազմելու համար։ Սինոդի որոշմամբ Գալիցիայում բացվում են 52 ուղղափառ ծխեր, որոնց համար հաստատվում է 110 քահանայի և տիրացուի պաշտօն։

ԼՈՆԴՈՆ.—Պարլամենտի նստաշրջանը փակվեց մինչև ապրիլի 1-ը։

ՊԵՏՐՕԳՐԱԴ.—Մինիստրների խորհուրդը նախագծել է մի շարք միջոցներ մշակել կենսական պիտոյքների թանգանալու դէմ.

Մինիստրների խորհրդի նախագահի կինտիկին Գորեմըկինան և Ֆրեյլինա Բիւցովան յանձնեցին Պետրօգրադի բէլգիական դեսպանին ռուս կանանց ուղերձը, ուղղված բէլգիական թագուհուն։ Դեսպանը յայտնեց խորին շնորհակալութիւն և խնդրեց հաղորդել ռուս կանանց նրա երախտագիտութեան զգացմունքները։

ՊԵՏՐՕԳՐԱԴ.—Նորին Կայսերական Մեծութիւն Կայսրուհի Մարիա Ֆեօդորօվնան բարեհաճեց իր հովանաւորութեան տակ առնել ֆինլանդական սենատի լազարէթը, որի մէջ կահաւորված է 800 մահճակալ։

ՍՕԼԻՆ.—Բուլգարիան թոյլատրեց անցնել Սերբիայի վրայով այն ռուս ճանապարհորդներին, որոնք վերադառնում են Ռուսաստան։

ՀՌՈՄ.—Գերմանիայի և Իտալիայի միջև հեռագրական փոխանակութիւնը դադարեց։

ԼՈՆԴՈՆ.— Քննելով լորդերի պալատի երէկվայ նիստը, «Թայմսը» գրում է. «Կիտչեները շատ կարևոր յայտարարութիւն արաւ, դիմելով բանւորներին, որոնք թնդանոթներ և ռազմամթերք պատրաստող գործարաններում աշխատելով ցոյց են տալիս բաւականին ազդեցութիւն պատերազմական գործողութիւնների զարգացման վրա։ «Դժբախտաբար,—ասաց Կիտչեները,—բանւորների մի մասը չէ աշխատում ամբողջ շաբաթ, բաց թողնելով որոշ օրեր, տարվելով ոգելից ըմպելիքներով։ Այդ չարիքը պէտք է վերացնել։ Կառավարութիւնը պէտք է այդ գործը ինքն վերցնէ և ձեռք առնէ վճռական միջոցներ արբեցողութեան դէմ»։

ԿՈՊԵՆՀԱԳԵՆ.— Բիւջէի քննութեան ժամանակ պահպանողական Վալֆ ասաց. «Պահպանողականները չեն կամենում ագրեսիվ քաղաքականութիւն, այլ բացարձակ չէզոքութեան քաղաքականութիւն, ու ազգային ինքնապաշտպանութիւնը պէտք է դրված լինի այնպիսի բարձրութեան վրա, որ կարելի լինի դիմադրել „Դանիայի չէզոքութիւնը խախտելու ամեն մի փորձի»։ Զինուորական մինիստրը բացատրեց, որ կառավարութիւնը և պարլամենտը միանգամայն համաձայն են, որ երկրի քաղաքականութիւնը պէտք է սահմանափակվի խիստ չէզոքութեամբ և պէտք է ձեռք առնվեն նախազգուշութեան ամեն միջոցներ, որպէսզի անհրաժեշտութեան դէպքում կարելի լինի պաշտպանել Դանիայի իրաւունքները և կատարել նրա պարտականութիւնները՝ իբրև չէզոք տէրութեան։

ՊԱՏԵՐԱԶՄԻ ՇՈՒՐՋԸ

◆ Արտաքին գործերի մինիստրի մեկնելուն՝ Գերագոյն Զօրահրամանատարի շտաբը՝ բացառիկ կարևոր նշանակութիւն է տրւում դիւանագիտական շրջաններում։

◆ Հաղորդում են, որ Ռումինիան աւստրիական սահմանում կենտրոնացրել է 300,000 զինուոր։

◆ Ֆրանց-Իոսիֆ կայսրի կողմից յատուկ պատգամաւոր է մեկնում Հռոմ յայտնելու, որ բոլոր բանակցութիւնները Իտալիայի և Աւստրիայի միջև խզվում են ընդմիշտ։

◆ «Моск. Вѣд.»-ի խմբագիրը ենթարկվել է 2000 ր. տուգանքի «у послѣдняго предѣла» ֆելիէտոնի և 1000 ր.—«Փառաւոր գործը» յօդւածի համար։

◆ Սպանական պրեմիէրը խնդրել է մամուլի ներկայացուցիչներին զգոյշ տօն գործածել, որովհետև Սպանիան կոչված է միջնորդ հանդիսանալ կռւող պետութիւնների մէջ։

◆ Ֆրանսիական զօրաճակատում սպանվել է Վիլհէլմ կայսրի ապօրինի որդի պրինց Վեդելը։ Դեռ կրօնպրինց եղած ժամանակ Վիլհէլմը կենակցում էր պալատական մի կնոջ հետ, որ յետոյ ամուսնացաւ էլզասի փոխարքայ կոմս Վեդելի հետ։

◆ Վարշաւայից հեռագրում են, որ փախստականների պատմելով, գերմանական զօրքի մէջ համաճարակ հիւանդութիւնները մեծ չափերի են հասնում։

◆ Աթէնքից հաղորդում են, որ գեներալ Բոկը վիրաւորվել է Կովկասեան ռազմաճակատում և ուղարկվել Բեռլին։

◆ Յայտնում են, որ Թիւրք զինւորների մէջ աճում է զայրոյթ դէպի գերմանացի հրամատարները։

◆ Հաղորդում են, որ Կ. Պօլսի գերմանական և աւստրիական դեսպանատների արխիւները ուղարկվել են Վիեննա։ Գերմանական բանկերը Բեռլին են ղրկել 32 արկղ ոսկի։

◆ Լրագիրները յայտնում են, որ Վիեննայի իտալական դեսպանատունը պատրաստվում է իր արխիվը տեղափոխել Իտալիա։

◆ Սերբիական սահմանում եղած աւստրիական զօրքի մէջ տեղի են ունենում ներքին կռիւներ, որին մասնակցում է արտիլէրիան։

◆ Պարիզից հեռագրում են, որ դաշնակիցների յարձակումները հիւսիսային զօրաճակատում խիստ տարակուսանք են առաջացրել գերմանական զինուորական պետերի մէջ և կազմալուծել են գերմանական զօրքը։

◆ Լոնդոնի հրէաները 75,000 ֆրանկ են փոխադրել Լեհաստանի վնասված հրէայ ազգաբնակութեան օգտին։

◆ «Н. В.»-ին Ամստէրդամից հեռագրում են, որ Բեռլինում սպասվում է յունաց Թագուհին, որի համար բնակարան է պատրաստված Պոտսդամի ամրոցում։

◆ Պետրօգրադի կանանց ակումբը իր անդամներին առաջարկել է մասնակցել յօգուտ հայ-փախստականների կայանալիք հանգանակութեան։

ՎԵՐՋԻՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԼՈՒՍԱՒՈՐՈՒԹԵԱՆ ՄԻՆԻՍՏՐԻ ՇՐՋԱԲԵՐԱԿԱՆԸ

(Պետ. Հեռ. Գործ.)

4 մարտի

ՊԵՏՐՕԳՐԱԴ. — Ժողովրդական լուսաւորութեան մինիստրութեան կառավարիչը տեղեկացրեց հոգաբարձուներին.

1) Որ ուսումնարանական զբաղմունքները միջնակարգ կրթական հաստատութիւնների բոլոր դասարաններում, բացի աւարտական քննութիւններից, այս տարի պէտք է աւարտվեն մինչև ապրիլի 15-ը, ըստ որում բաւարար սովորող աշակերտ-աշակերտուհիները փոխադրվում են մի դասարանից միւսը առանց քննութեան, տարեկան թւանշաններով։

2) Աւարտական վկայականներ ստանալու քննութիւնները գիմնազիաներում, աւարտական քննութիւնները ռէալական դպրոցներում, նաև էկստէրների քննութիւնները պէտք է աւարտվեն մինչև ապրիլի 1-ը։

3) Կրթարանների մանկավարժական խորհուրդներին իրաւունք է տրվում, ուսումնարանական շրջանի վարչութեան վաւերացմամբ, որոշել ժամանակը վերաքննութիւններ կատարելու համար մինչև արձակուրդները կամ նրանից յետոյ այն աշակերտների վերաբերմամբ, որոնք անբաւարար թւանշան ունեն այս կամ այն առարկայից, որոշել ժամանակը ընդունելութեան քննութիւնները կատարելու համար, ինչպէս և այն ժամանակը, երբ պէտք է աւարտել զբաղմունքները աւարտական դասարանների քննութիւններից առաջ։

ՎԵՆԻԶԵԼՈՍԻ ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆԸ

(Պետ. Հեռ. Գործ.)

4 մարտի

ՀՌՈՄ.—«Կօրրիէրէ-Դէլլա-Սէրա»ն տպել է Վենիզելոսի հետ ունեցած զրոյցը, որ հաստատում է, թէ Վենիզելոսը հրաժարական տուեց այն պատճառով, որ, նրա համոզմունքով, Յունաստանը պէտք է միջամտէ եւրոպական միջադէպին։

Նախկին մինիստր-նախագահի բարեկամներից մէկը լրացնում է այդ յայտարարութիւնը, ասելով որ երրեակ համաձայնութեան պետութիւնները երկու անգամ խնդրեցին Յունաստանին՝ ուղարկել օգնութիւն Սերբիային մարդկանցով, սակայն Բուլղարիայի գործելակերպը արգելք եղաւ իրականացնելու այդ պլանը։

Պատերազմական գործողութիւնների սկզբում Դարդանէլում գումարվեց խորհրդակցութիւն, ուր Վենիզելոսը առաջարկեց դաշնակիցներին 50,000 զինուոր ընդդէմ Թիւրքիայի և պնդում էր, թէ երաշխաւորում է, որ Յունաստանը իբրև վարձահատուցում կը ստանայ Զմիւռնիայի վիլայէթը։ Գլխաւոր շտաբի առարկութեան պատճառով, Վենիզելոսը պակասեցրեց զօրքերի քանակը, որոնց նա առաջարկում էր դաշնակիցների օգնութեան, և հասցրեց մինչև 15,000-ի, պլիւս յունական նաւատորմը և ծովային յենակէտ, որ կառաջարկվէր դաշնակիցներին։ Զինուորական խորհրդակցութիւնը հարցրեց Վենիզելոսին, թէ կարող է, արդեօք, նա երաշխաւորել վարձահատուցումն Փոքր-Ասիայում։ Վենիզելոսը պատասխանեց յիշեցնելով այն մասին, որ դեռ վերջերս նա երկու անգամ գործի հանեց Թագաւորութեան բոլոր ուժերը առանց որևէ պայմանի և հասաւ նրա ցանկութիւններից էլ անց հետևանքների։ Խորհրդակցութիւնը առարկեց, մատնանշելով Զմիւռնիան Թիւրքերից պաշտպանելու հնարաւորութեան վրա։ Վենիզելոսը նկատեց, որ եթէ դաշնակիցները յաղթող հանդիսանան, այն դէպքում Յունաստանը Փոքր-Ասիայում կը դառնայ Ռուսաստանի և Իտալիայի հարևանը, ըստ որում այդ երեք պետութիւնները կը պաշտպանեն իրար ընդդէմ Թիւրքիայի։ Վենիզելոսը պնդեց նոյնպէս, որ Գերմանիային չի աջողվի խլել Մեծ-Բրիտանիայից ծովի վրայի տիրապետութիւնը։

Սակայն, խորհրդակցութիւնը մերժեց բոլոր այդ պատճառաբանութիւնները։

ԻՏԱԼԻԱՅՈՒՄ

(Պետ. Հեռ. Գործ.)

4 մարտի

ՄԻԼԱՆ.—Երէկ երեկոյեան ընդհարում տեղի ունեցաւ միջամտութեան կողմնակիցների և ոստիկանութեան միջև։ Հանրապետական պատգամաւոր Գիէվան դիմեց ամբոխին կրակոտ ճառով, մատնանշելով թէ անհրաժեշտ է վերադարձնել Իտալիային իրրեդէնտները *)։ Ոստիկանութիւնը ցրեց ամբոխը։

Մի ուրիշ ամբոխ օվացիա կազմեց լրագրի հրատարակիչ Մուսսոլինիի հասցէին, որ կրակոտ ճառ արտասանեց յօգուտ միջամտութեան։

*) Irredenta (չազատված Իտալիա) իտալական քաղաքական կուսակցութիւն է, որ պահանջում է Իտալիային միացնել օտար տիրապետութեան ներքոյ գտնվող բոլոր շրջանները, որոնց ազգաբնակութիւնը խօսում է իտալերէն։ Այդ տեսակ շրջաններն են օրինակ Դալմացիան, Տրիէստը, Տրիէնտը, Գորցը, Տիրոլը։

ՃԻՆ-ՃԱՊՕՆԱԿԱՆ ՅԱՐԱԲԵՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

(Պետ. Հեռ. Գործ.)

4 մարտի

ԼՈՆԴՈՆ. — Պատասխանելով այն հարցապնդման՝ թէ ճի՞շդ է, արդեօք, այն լուրը, որ ճապօնացիք սկսել են խոշոր ռազմի ուժեր փոխադրել Ճինաստան և այդ փոխադրութիւնը կապված է Ճինաստանին ներկայացված ճապօնական պահանջների հետ, Գրէյը ասաց, որ չէ կարող պատասխանել այդ հարցապնդմանը։

ՄՈՒԿԴԷՆ.— Ի նկատի ունենալով Մանջուրիայում ճապօնական ապրանքների դէմ յայտարարված բոյկոտը, Պեկինից պատուիրագրված է մանջուրական իշխանութեանը ձեռք առնել միջոցներ, անյապաղ վերջ դնելու բոյկոտին նոր բարդութիւններից խուսափելու համար յընթացս ճին-ճապօնական բանակցութիւնների։ Սպասվում է Ցիցիկարի գեներալ-նահանգապետը զինուորական խորհրդակցութեանը մասնակցելու համար։

ԱՅԼ ԵՒ ԱՅԼ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

(Պետ. Հեռ. Գործ.)

3 մարտի

ՊԵՏՐՕԳՐԱԴ.—Վերջին օրերս լուրեր են տարածված ժանդարմների առանձին կորպուսի և ոստիկանութեան դեպարտամենտի պաշտօնեաների ձերբակալութիւնների մասին, իբր թէ լրտեսութեան պատճառով։ Այդ առիթով ներքին գործերի մինիստրութիւնը իր պարտականութիւնն է համարում յայտնել ի գիտութիւն ամենքի, որ ձերբակալվածների թւում ոչ մի ժանդարմական օֆիցէր կամ զինուոր և ոչ մի ոստիկան ու առհասարակ ներքին գործերի մինիստրութեան կամ ժանդարմական կորպուսի պաշտօնեայ չը կայ։ Ձերբակալվածների թւում գուցէ կան այնպիսիները, որոնք սկզբում ծառայել են յիշեալ վարչութիւններում, բայց այժմ արձակված են իրանց պաշտօններից։

Ֆինանսների մինիստրը անհրաժեշտ գտաւ թոյլատրել ներքին շուկայ արտահանել երկու միլիոն փութ շաքար ազատ պաշարից։

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՊԱՐՏԱԴԻՐ ՈՐՈՇՈՒՄՆԵՐ

Կովկասեան զինւորական շրջանի գլխաւոր պետը հրատարակել է հետևեալ պարտադիր որոշումները, որոնք տարածվում են Կովկասի շրջանի և Սէվաստոպօլի նահանգի վրա։

1) Արգելվում է տարածել խօսքի և մամուլի միջոցով ամեն տեսակ տեղեկութիւն, որ վերաբերում է մի ամբողջ ժողովրդի կամ նրա հեռաւոր ներկայացուցիչներին, հետամուտ ազգային յուզմունք կամ կրօնական թշնամանք առաջացնելու ազգաբնակութեան տարբեր մասերի միջև։

2) Ներկայ պարտադիր որոշումները խախտելու դէպքում այն անձինք, որոնց վերաբերում են որոշումները, վարչական կարգով

մրմռում, խնչում և բղաւում էին այնպիսի այլանդակ ուժեղութեամբ, որ երբէք էլ տեսնված չէր աշխարհում, մինչ Հասան էֆէնդին դեռ մանչում էր իր մահվան անկողնում, և հրեշտակը չէր կարողանում առնել նրա հոգին։ Վերջապէս իրիկնադէմին ուղտերի լիդէրը դանդաղօրէն վերադառնում է քաղաք և, անցնելով փողոցներից, հասնում է Հասան էֆէնդիի տունը։ Նա ունէր փղի մարմին և նրա խառն մազերը կախված էին նրա կողքերից, ինչպէս գորշ մամուռ։ Նրա խոշորութեան պատճառով դռնից մուտքը լինելով անհնար, ներկաները թելադրեցին, որ նա իր օրհնութիւնը տայ պատուհանից։ Սակայն ուղտերի լիդէրը գոռոզութեամբ պատասխանեց, որ եթէ նրանք իրան ընդունելու չափ խոշոր սենեակ չունեն, նա կը վերադառնայ առանց օրհնութիւնը տալու։ Եւ այսպէս՝ նրանք հարկադրվեցին քանդել տան մէկ պատը, և ծերունի ուղտը մտաւ Հասան էֆէնդիի սենեակը ու ծնկի ընկաւ նրա անկողնի կողքի։ Բարևներից վերջ նա ասաց. «Հասան էֆէնդի, ես եկել եմ ուղտերի անունով քեզ օրհնելու ու հաւատացնելու, որ մենք սիրում ենք քեզ. Սակայն դրանից առաջ ես պաշտօն ունեմ քեզ հաղորդելու մի անիրաւութեան մասին, որ շատ դժուար է ներել։ Մենք չենք գանգատվում, որ դուք հեծնում էք, մինչ մենք քայլում ենք, որ մենք տանում ենք բեռներ, մինչ դուք՝ խաբաղաններ. որ աշխատանքը ծանր է, իսկ կերակուրը չնչին։ Աստուած ձեզ ստեղծել է մարդ, իսկ մեզ ուղտ. և մենք նրանցից ենք, որ սիրով ընդունում ենք Աստուծոյ պատգամը։ Սակայն մենք տեսնում ենք մի բան, որ չենք կարող հասկանալ ու համբերել. դա այն է, որ երբ դաշտերի միջով գնում են մեր կարաւանները, իբրև առաջնորդ նրանց առջևից գնում է մի էշ։

Եւ ամեն անգամ, որ տեսնում եմ մեծ վէզիրը,—ասում է վալին մի որոշ դառնութեամբ վերջացնելով իր անէկդոտը,—մտածում եմ այդ փոքրիկ էշի մասին, որ քայլում է մեծ ուղտերի շարանի առջևից։

— Ձեր բարձրութեան բաղդատութիւնը շատ ճիշդ է,—ասում է Իլիոտը.—թէև դուք ձեր տաղանդին վայելուչ հրամայողական դիրքը չունէք, բայց կարող էք ձեր նահանգում ներմուծել քաղաքակրթութիւն և ազատական հաստատութիւններ։

— Հաստատութիւններ ու սահմանադրութիւններ լաւ բաներ չեն,—ասում է վալին։—Մի թէ Բուլղարիան աւելի լաւ է իր սահմանադրութիւնը ստանալուց յետոյ։ Առաջ մենք էինք խարազանում բուլղարներին, իսկ այժմ նրանք են խարազանում իրար, և երբեմն էլ թիւրքերին՝ երբ ձեռք գցեն։ Ձեզ կարծում, որ հայերը այժմ (Ջարդերից ետք) հասկացել են սահմանադրութիւնների արժէքը։ Գնա և առ մի զամբիւղ և նրա մէջ դիր սահմանադրութիւններ ու բարենորոգումներ և Հայաստանի դաշտերում կանչիր քո վաճառքների մասին, ինչպէս այդ անում են Պօլսում պտտավաճառները, ասելով որ «ես սահմանադրութիւն ու բարենորոգումներ բերող մարդն եմ։ Քանի՞սը կարծում էք՝ պիտի ցանկան գնել դրանցից, կամ անգամ ստանալ իբրև ընծայ։ Ո՛չ շատեր, բարեկամս, որովհետև նրանք դառն փորձերից յետոյ հասկացել են բարենորոգումների իրանց թանգ նստելը և ջարդերի պատճառ լինելը։ Երբ դու կարող ես ակնկալել, որ մի թիւրք հնազանդի մի քրիստոնեայ ռայայի, այն ժամանակ դու կարող ես խօսել թիւրքական կայսրութիւնը բարեկարգելու ու մեր այժմեան ունեցածից տարբեր դրութիւն ներմուծելու մասին։

— Բայց ես չեմ ուզում այդ,—պատասխանում է Իլիոտ.—անկասկած մի կեղակարծ քաղաքական փոփոխութիւն անցանկալի է, և եւրոպական հաստատութիւնների որդեգրումը այնպիսի երկիրներում, որոնք պատրաստված չեն նրանց համար, առաջ է բերում աւելի չարիք քան բարիք. սակայն ներկայ սիստեմի բարեփոխումը անկասկած կունենայ բարի հետևանք։ Ձեր բարձրութիւնը դուցէ ուրախ կը լինէր, եթէ շրջապատված լինէր նուազ լրտեսներով (վալին այստեղ յայտնում է համաձայնութիւն) և մի ուղղամիտ արդարադատութիւն պաշտպանէր և՛ թիւրքերին և՛ քրիստոնեաներին։

— Բայց դա չէ պաշտպանում ինձ,—աւելացնում է վալին,—Տրիպօլիսի կամ Եմէնի պէս տեղերի վալի նշանակվելու դէմ։ Անհրաժեշտ է մեր հպատակ քրիստոնեաների հետ վերաբերվել խստօրէն։ Յաճախ կարելի չէ օրինական փաստ գտնել նրանց դաւադրութիւններին, սակայն մեզ ծանօթ է, որ նրանք յօժարութեամբ մասնակցում են օսմանեան կայսրութեան դէմ սարքված որևէ դաւադրութեան։ Սրով մենք առել ենք այս երկիրները և սրով էլ պիտի պահենք։ Մենք չենք ցանկանում չարչարել քրիստոնեաներին և նրանց ցոյց ենք տալիս բարութիւն, քանի նրանք մեզ ու հնազանդ են մնում։ Սակայն վերջին տարիներս նրանց գլուխը դարձել է և ուզում են լինել անկախ։ Այդ կերպ մի ընթացք վերջանում է արիւնհեղութեամբ։ Եթէ մենք չը ջարդենք նրանց, նրանք պիտի ջարդեն մեզ, մեր կանանց և երեխաներին։

— Այդ մասին ես չեմ կարող համաձայնվել ձեր բարձրութեան հետ,—պատասխանում է Իլիոտ։—Ծիծաղելի է թւում ինձ ենթադրել, որ թշուառ ու հարստահարված հայերը կարող են մտածել թիւրքերը ջարդելու մասին։ Եթէ նրանք զինվում են, դա ձեր զինուորներից և զափթիէներից վախենալու հետևանքով է, և փափագում են ունենալ ինքնապաշտպանութեան միջոցներ։ Եթէ դուք մշակէիք ձեր երկրի առևտրական ու նիւթական հնարաւորութիւնները, քրիստոնեաները և թիւրքերը այն ժամանակ կը նուիրվէին հասարակական շահերին։ Քրիստոնեաները բնականաբար պիտի ցանկանային աջակցել ձեզ իբրև աղբիւր իրանց հարստութեան։ Պօլսի յոյն և հայ մեծ սեղանաւորները անհաւատարիմ չեն սուլթանին։ Տառապող ժողովուրդն է, որ ցոյց է տալիս դժգոհութիւն։ Փոխանակ համաձայնելու քրիստոնեաների հետ, դուք նրանց մղում էք միանալ ձեզ՝ իսլամներիդ դէմ։

— Դրանից չենք վախենում մենք,—ասում է վալին։—Նրանք կազմում են քոսոտ շների մի վոհմակ։ Եթէ նրանցից մէկը առաջ անցնի հաչելու իրանց տիրոջ դէմ, մի ուրիշը կը կծի նրա պոչը և ետ կը քաշի։ Բոլոր քրիստոնեաները էլ, մեծ թէ փոքր, սիրում են փող դիզել։ Մենք թիւրքերս չենք կարող փող շահել. մենք միայն իմանում ենք նրանցից փող վերցնելու կերպը։ Ո՞վ է օգտվում մեր երկրում ձեր ներմուծել ցանկացած երկաթուղիներից, նաւահանգիստներից և քարափներից,—Ֆրանսիացիք, հրեաները, յոյները և հայերը, բայց ոչ մի մուսուլման։ Ֆրանկները նրանցով ճամբորդում են, յոյները և հայերը առնում են վաճառում, և ի վերջոյ բոլոր փողը լցվում է հրեաների գրպանում։ Թիւրքը ինչ պէտք ունի երկաթուղու. դրանից որչափ փող է շահել որևէ թիւրք։

«Ես ցանկանում էի ասել,—գրում է Իլիոտ,—թէ թիւրքերի շահը մնում է այն փողը, որ մտնում է ձեր բարձրութեան գրպանը, կոնցեսիաների տրվելու դէպքում»։ Սակայն ես հրաժարվեցի այդ նկատողութիւնն անելուց և թոյլ տուի որ վալին շարունակի»։

— Մեր երկիրը նմանում է մի պնակ ապուրի, և ամենքն ունեն միմիայն մի դիտաւորութիւն դէպի այն՝ ուտել ապուրը։ Մենք ուտում ենք այդ հին բարի եղանակով՝ մի մեծ գդալով. իսկ դուք պնակի յատակին ծակում էք փոքր ծակեր և քաշում էք ապուրը՝ խողովակներով։ Յետոյ՝ դուք առաջարկում էք ապուրը գդալով ուտելու սովորութիւնը ջնջել իբրև անքաղաքակիրթ մի սովորութիւն, որովհետև ձեզ ծանօթ է, որ մենք չունենք հերիւններ և չենք հասկանում ապուրը խողովակների միջով խմելու նենգ խաղը։

— Բայց ապահովաբար,—ասում է Իլիոտ,—ձեր բարձրութիւնը փորձով գիտէ այն առաւելութիւնները, որ օսմանցիները կարող են ձեռք բերել առևտրական ձեռնարկներից։

— Օ՜, ես էլ մի անգամ ծծել եմ այդ խողովակից,—ասում է վալին.—բայց վերջապէս ես նախընտրում եմ ուտել գդալով։

— Եւ գդալը,—ասում է Իլիոտը կատաղած,—նշանակում է մարդասպանութիւն, առևանգութիւն և կողոպուտ։ Դա նշանակում է, որ ոչ մի մարդու կեանքը և ոչ մի կնոջ պատիւը ապահով չեն ձեր երկրում։ Դա նշանակում է, որ հարկահանութեան անունով տակ ձեր զինուորները ամեն տարի կատարում են արշաւանքներ և վերցնում ոչ թէ այն, որ պարտք է, այլ այն, ինչ որ գտնում են նրանք։ Դա նշանակում է կազմակերպված աւազակութիւն և յիմար գողութիւն, որովհետև եթէ դուք որդեգրէիք քաղաքակրթված կառավարութեան տարրական սկզբունքները, դուք կը ստանայիք կրկնապատիկը՝ ցարդ վատնված ջանքերի կէսով։

— Երբեմն,—ասում է վալին հանդարտ և անտեղի կերպով,—ես մի երիտասարդ էի, և ման էի գալիս ծերունի հօրս հետ։ Այն ժամանակ ես մի խէնթ էի, և իմ գլուխս խճողվել էր ապուշ ծանօթութիւններով և ազատական գաղափարներով։ Ես խօսում էի շատ, ինչպէս խօսում ես դու այժմ։ Ես ասացի հօրս մեր սահմանադրութիւնը բարենորոգելու, մեր վարչութիւնը կանոնաւորելու, մեր ընտանեկան կեանքը մաքրելու, մեր կանանց դաստիարակելու, ազատական գաղափարներ ներմուծելու և եւրոպացիներին հետևելու անհրաժեշտութեան մասին։ Եւ ծերունի հայրս երբէք էլ չը պատասխանեց։ Մենք առաջանում էինք Բոսֆորի ափերով։ Վերջապէս հասանք մի քրիստոնեայ գիւղ, և գիւղի շրջակայքում վազվզում էին բազմաթիւ խոզեր։ Այն ժամանակ հայրս ինձ ասաց.

«Զաւակս, ինչ ես տեսնում»։ Պատասխանեցի՝ «խոզեր»։ Զաւակս,—ասաց նա,—նրանք բոլորը նմանվում են իրար գոյնով և մեծութեամբ, թէ տարբերվում են»։ «Նրանք տարբերվում են, հայրս. կան խոշոր խոզեր և փոքրիկ խոզեր, ճերմակ խոզեր և սև խոզեր, գորշ խոզեր և խայտաբղէտ խոզեր»։ «Բայց նրանք ամենքն էլ խոզե՞ր են, զաւակս»։ «Ամենքն էլ, հայրս»։ «Այժմ, զաւակս, միևնոյն է նաև քրիստոնեաների վերաբերմամբ։ Կան մեծ քրիստոնեաներ և փոքր քրիստոնեաներ, ռուս քրիստոնեաներ և անգլիացի քրիստոնեաներ, ֆրանսիացի քրիստոնեաներ և գերմանացի քրիստոնեաներ. բայց նրանք ամենքն էլ խոզեր են. և նա, ով փափագում է նմանել քրիստոնեաներին, ուզում է քայլել տղմի մէջ խոզերի պէս»։

— Ապահովաբար,—ասել է Իլիոտ հիասթափված, որովհետև վալին առհասարակ քաղաքավարի էր եղել,—ձեր բարձրութիւնը չի կամենում ասել, որ դուք մեզ ամենիս էլ խոզեր էք համարում։

— Հէ,—ասել է վալին,—այն ժամանակ ես երիտասարդ էի և գլուխս լիքն էր սին մտածմունքներով, ուրեմն կարծում էի, որ հայրս մի յիմար մարդ էր. բայց այժմ, որ մօրուքս սկսել է գորշանալ, Աստուած էլ վկայ, ես կարծում եմ, որ ծերունի հայրս իրաւունք ունէր այդպէս մտածելու։

Լօնդօն Ա. Ս.

կենթարկվեն 3000 ր. տուգանքի կամ երեք ամսվայ բանտարկութեան։ Այդպիսի անձանց տուգանքի ենթարկելու համար իմ կողմից լիազօրվում են ժամանակաւոր ընդհանուր նահանգապետները, նահանգապետները, առանձին շրջանների կառավարիչները և Բագուի քաղաքապետը։

3) Ներկայ որոշումները գործադրութեան մէջ են մտնում հրատարակութեան օրից։

Ստորագրել է՝ գեներալ Միշլաեվսկի

ՅՕԳՈՒՏ ՀԱՅ ՎԻՐԱՒՈՐՆԵՐԻ ԵՒ ՀԱՅ ՓԱԽՍՏԱԿԱՆՆԵՐԻ

(Տես «Մշակ» № 33)

—

(Նամակ խմբագրութեան)

Համադան, 21 յունվարի

Համադանի մի բուռն հայերը չուզելով հեռու մնալ ներկայ հանգամանքում եղբայրներին օգնելու գործից՝ միաժամանակ բանալով երկու հանգանակութիւն—մէկը հայ վիրաւորների և միւսը հայ փախստականների օգտին—հանգանակել է մի փոքրիկ գումար։ Ներփակ ղրկում ենք ձեզ պատրաստի հաւաքված գումարից մի չէկ տեղիս ռուսաց զեղչատու բանկից № 39100/19 Թիֆլիսի պետական բանկի վրա։ Գումարն է 600 րուբլի։

Խնդրում ենք այդ գումարը գանձելով ճիշդ հաւասար կիսելով 300 րուբլին ուղարկել կամ յանձնել հայ վիրաւորներին օգնող կոմիտէտին, և միւս 300 րուբլին հասցնել հայ գաղթական փախստականների օգտին գործող կոմիտէտին։

Մեր միացորդ ապառիկները գանձելով միացորդ գումարը նուիրատուների ցանկով միասին կաճապարենք ղրկել ձեզ։

Ի դիմաց Համադանի հայոց ս. Լուսաւորչեան երկսեռ դպրոցի հոգաբարձութեան՝

Նախագահ՝ Ե. Ա. Եղիայեան

Քարտուղար՝ Ս. Ա. Դաւթեան

ՍԵՒ ԾՈՎԻ ԱՓԵՐԻ ՀԱՅԵՐԸ ՅՈՒՍԱՀԱՏ ԿԱՑՈՒԹԵԱՆ ՄԷՋ

—

Հարկային տեսուչների վերջերս ստացած շրջաբերականի համաձայն՝ թշնամի պետութիւնների հպատակները կորցնում են ցայսօր ունեցած բոլոր իրաւունքները։ Նրանք զրկվում են պատենտ (առևտրի արտօնագիր) առնելու, կապալով հողեր վերցնելու և ուրիշ շատ արտօնութիւններից։

Մինչեւ ապրիլի 1-ը լիկվիդացիայի պիտի ենթարկվեն բոլոր գործերը*)։

Ծովափնեայ հայութեան 90 °/o-ը Թիւրքահպատակ լինելու դժբաղդութիւնն ունի։

Ահա այս պատճառով Սև-ծովի ափերի 60,000-ից աւելի հայութիւնը կանգնած է մի թշուառ ու կործանարար կացութեան շեմքին։

Եթէ հարկ եղած միջնորդութիւնը ժամանակին չարվի, այդ դէպքում թշուառ հայութեան այս հատուածն էլ պիտի ճաշակի արցունքի ու քաղցի դառն օրեր։

Բայց արժանի չէ՞ արդեօք այս ժողովուրդը աւելի հոգատար ու փայփայող վերաբերմունքի։

Երեք տասնեակ տարվայ անցեալ ունեցող իր պատմութեան ընթացքում այս ժողովուրդն ապացուցեց, որ նորմալ պայմանների մէջ ոչ միայն կարող է իր հպարտ ու բարեկեցիկ գոյութիւնը պահել, այլև ընդունակ է կուլտուրապէս զարգացած հարևանների հետ մրցութեան ենելու։

Երեք տասնեակ տարիների ընթացքում իր արիւն քրտինքը խառնելով հողի հետ՝ այս տօկուն ժողովուրդը մի շաղախ պատրաստեց ու Սև-ծովի աբխազեան ափի երկայնութեամբ հիմնեց մի կեանք, որ տեսնողի զարմանքն ու հիացմունքն է շարժում։

Ճահճուտները, ուր մօտիկ անցեալում գոմէշներն էին լողում, այսօր ծածկված են փառահեղ շէնքերով։ Տափարակներն ու բլուրները, ուր խոզերն էին արածում, պատած են սքանչելի պարտէզներով ու գիտութեան վերջին պահանջներով կառուցված սանատօրիաներով։

Այն անտառները, ուր 30 տարի առաջ գայլերն էին ոռնում, ու շախկալները կաղկանձում, ուր ալջօրի երկիւղից տեղացի բընիկը չէր յանդգնում ոտ կոխելու, այսօր այդ տեղերում փռված է «պլանտատօր» հայի մշակած տնկարանը, որից և բղխում է շրջանիս բարիքն ու հարստութիւնը։

Հայ չարքաշ ու քրտնաթոր գիւղացին է ստեղծել այս ափերի կեանքը և նա է կազմում այդ կեանքի գլխաւոր աղբիւրը, աւելի ճիշդ՝ պուլսը։

Աւելորդ գովեստներ շռայլելու կամ անժամանակ գնահատումներ կատարելու ցանկութիւնը չէ, որ ստիպեց ինձ այս տողերը գրելու։ Նպատակս է ցոյց տալ, որ այսօր այդ գիւղացին է, որ ուրիշի, աւելին կասեմ, իր դարաւոր թշնամու յանցանքը պիտի քաւէ։

Թիւրքահպատակ է այս երկրի հայը։

Ճակատագրի անգութ խա՞ղն է այս, թէ Կայէնի ահաւոր անէծքը, որից չի կարողանում ազատվել մեր ժողովուրդը։

Բայց ինչու, կը հարցնի ընթերցողը, ազատ երկրում չաշխատեցին թօթափելու անարգ լծի այդ վերջին միացորդը՝ հպատակութիւնը։

Ծովափնեայ հայութիւնը այդ հողի վրա էլ մեծ աշխատանք է թափել, մանաւանդ աւելի մեծ գումարներ է ծախսել։ Մինչև վերջին ժամանակները ռուսահպատակութիւն ընդունելու աշխատանքներն սկսել ու վերջացել են ցեցերի ու հարստահարիչների անկուշտ որկորները լցնելով։ Միայն վերջերս մի խումբ նորածիլ ինտելիգենտների եռանդուն աշխատանքը մօտ էր աջողութեամբ պսակվելու։ Նոյնիսկ սկսել էին գիւղերը ցուցակագրել, բայց շնորհիւ չարաբաստիկ պատերազմի՝ ամեն ինչ մոռացվեց։

Այսօր անանցանելի անտառները մշակող ու հերկող, բարձրաբերձ լեռների լանջերին ու անմատչելի ժայռերի կրծքին կուլտուրա կոող այս ժողովուրդը խեղդվում է Թիւրքական շղթայի օղակների ճնշումից։

Ժամանակ է օգնելու կուլտուրայի աննկուն զինուորին։ Ժամանակ է ազատելու մարդկութեան այս հարազատ զաւակին։

Խ. Աւդալբէգեան

Սուխում, 24 փետրվարի

*) Խօսում են նոյնիսկ ծովափից դէպի ներքին նահանգներն աքսորելու մասին։

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

—

ԹԻՖԼԻՍ

◆ Ներկայումս Թիֆլիսումն է գտնվում Կարմիր Խաչի բժշկական մասի կառավարիչը Կովկասում՝ պրօֆ.-վիրաբոյժ Միրօտվորցեվ։

◆ Պետական Դումայի պատգամաւոր Կ. Ս. Ջխէիձէ, որ մի օրով գտնվում էր Թիֆլիսում, մարտի 3-ին մեկնեց Բաթում, որտեղից գնալու է Ճորոխի շրջանի ռազմադէրքերը, այցելելու է Աջարիա։ Տասն օրից յետոյ Ջխէիձէն վերադառնալու է Թիֆլիս։

◆ Այսօր քաղաքային վարչութեան մէջ նշանակված է խորհրդակցութիւն էլեքտրաքարշը գնելու հարցի վերաբերմամբ։ Խորհրդակցութեանը մասնակցելու են իրաւասու-իրաւաբանները և առանձին հրաւիրված անձինք։

◆ Քաղաքագլուխը նահանգապետի հաստատութեանն է ներկայացրել դումայի որոշումը էլեքտրաքարշը գնելու մասին։

◆ Մարտի 2-ին փախստականներին օգնող յանձնաժողովի նիստում բժ. Գոկիելիվ ներկայացրեց 26,000 րուբլու նախահաշիւ մի փոքրիկ հիւանդանոց հիմնելու փախստականների համար, որ բժշկական օգնութեան գործը աւելի լաւ կազմակերպվի, և փախստականների սնունդը բարելավվի և այլն։ Յանձնաժողովը հաստատեց նախահաշիւը, բայց նրա իրականացումը յետաձգվեց մինչև պարզվի այն հարցը, թէ որտեղից միջոցներ ձեռք բերվեն։

◆ Կովկասի քաղաքների միութիւնը Անդրբայկալեան շրջանի կառավարչապետից ստացել է 800 ր.՝ փախստականների օգտին։

◆ Պետական Դումայի անդամ Գելօվանիի ամուսնու առողջական դրութիւնը, բժիշկների վկայութեամբ, լաւանում է։

◆ Քաղ. լազարէթներին ձու մատակարարող Բաբեան յայտնել է ուտեստի մթերքների յանձնաժողովի նախագահ Կէյլին, որ ինքը, փետրվ. 18-ին, Սամտրեդի կայարանում մի վագոն ձու է բեռնել, սակայն մինչև օրս այդ վագոնը Թիֆլիս չէ եկել։ Կէյլը անմիջապէս դիմեց երկաթուղիների կառավարչին, որը շրջաբերական հեռագիր ուղարկեց բոլոր կայարանները, որ վագոնը անմիջապէս Թիֆլիս ուղարկվի։ Ի դէպ պէտք է նկատել, որ վերջին օրերս ձուն սաստիկ թանգ գնով է ծախվում։

◆ Մեզ խնդրում են տպել հետևեալը. «Թիֆլիսի ժողովրդական համալսարանի ընկ. վարչութեան հերթական ժողովը, որ նշանակված էր մարտի 4-ի երեկոյեան, անդամների կանոնաւոր թիւ չունենալու պատճառով, չը կայացաւ։ Ընդհանրապէս վերջին ժամանակներս վարչութեան մի շարք անդամների ցոյց տուած անտարբերութեան շնորհիւ հերթական ժողովները յաջորդաբար չեն կայանում և տուժողը լինում է ի հարկէ ընդհանուր գործը»։

◆ Այսօր, ուրբաթ, Գրական-Գեղարվեստական Սալոնի jour fixe-ը նուիրված է լինելու Ա. Մ. Գէորգեանի դասախօսութեան, որ խօսելու է «Հայ-Թիւրքական յարաբերութիւնները վերջին 5 տարում Թիւրքիայում» նիւթի մասին։ Սկիզբը երեկոյեան ժամը 9-ին։

◆ Շաբաթ, մարտի 7-ին, Ա. Ս. Բաբեան Հասարակական ակումբում կարդալու է մի ռեֆերատ «Հասարակական օգնութեան կազմակերպութիւնը պատերազմի ժամանակ» նիւթի մասին. իսկ Ն. Ե. Սըբօւինով խօսելու է բարեգործական ընկ. գործունէութեան մասին։ Ռեֆերատներից յետոյ կը լինի զրոյց։

—

ԿՈՎԿԱՍ

◆ Մեզ գրում են Բագուից. «Առաջիկայ հայ թատերական սեզոնի համար Կուլտուրական Միութեան գեղարուեստական սեկցիան ներկայումս իր տրամադրութեան տակ ունի 45,000 ր. գումար, որի 25,000 ր. խոստացել է պ. Արշակ Օսիպէ Ղուկասեանը և 20,000 ր. տիկ. Ալմա Սաֆրազեանը։ Սեկցիան արդէն զբաղված է առաջիկայ սեզօնի համար խումբ կազմելով։ Անցեալ սեզօնի խումբը համարվում է անբաւարար։ Մտադրութիւն կայ հրաւիրել պ. Աբէլեանին և նրան յանձնել խմբի կազմակերպումը։ Ի դէպ ասած, ձմերային խումբը այժմ շարունակում է ներկայացումները իր պատասխանատուութեամբ և պ. Արմէնեանի ղեկավարութեամբ. վերջերս խումբը տուեց մի քանի հակագեղարուեստական ներկայացումներ, որոնք, սակայն, ունեցան նիւթական մեծ աջողութիւն։ Պր. Լէօի «Մելիքի աղջիկը» անունով վէպը մի օր. Եղօյեան փոխադրել է «դրամայի», բայց այնպէս, որ վէպից ոչինչ չի մնացել։ Կազմվել է մի ինչ-որ կրկէսային ֆէերիա։ Մնացեալը լրացրել է պ. Արմէնեանը, Ղարաբաղի պատմական կեանքից գրված երկի մէջ մտցնելով... Վիլհէլմի ուրուականը և այլ ժամանակակից սենսացիոն անհեթեթութիւններ։ Լսելով իր երկի այդպիսի աղաւաղման և ծաղրածութեան լուրը, պ. Լէօն տեղիս լրագիրներում հեռագրով արգելում է իր վէպի փոխադրութիւնը ներկայացնելը, սպառնալով մեղանչողներին օրէնական պատասխանատուութեան ենթարկել։ Ահա թէ ինչպէս են ծառայում գեղարուեստին մեր «գեղարուեստագէտ» դերասանները»։

ԳԻՏՈՒԹ., ԳՐԱԿԱՆ., ԳԵՂԱՐ.

ՄԱՏԵՆԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

—

Сборникъ Дипломатическихъ Документовъ. Реформы въ Арменіи. 26 ноября 1912 г.—10 мая 1914 года. Изд. Министерства Иностр. Дѣлъ Петроградъ, 1915 г.

(Ժողովածու Դիպլօմատիական Դօկումենտների։ Ռէֆորմները Հայաստանում։ 26 նոյեմբեր 1912 թ. սկսեալ ց10 մայիս 1914 թ.։ Հրատար. արտաքին գործերի մինիստրութեան)։

XIII

Նարնջագոյն գրքի 68-րդ դօկումենտն է ռուսաց գործերի հաւատարմատարի հեռագիրը Սազօնովին, օգոստոսի 29-ից, թէ գերմանական կառավարութիւնը համաձայնվում է ռուսական առաջարկի շատ կէտերի հետ, իսկ Բ. Դուռը, Կ. Պօլսից ստացված տեղեկութիւնների համաձայն, շատ կէտեր չի ընդունում, այդ պատճառով գերմանական կառավարութիւնն էլ ոչ հնարաւոր և ոչ ցանկալի է համարում առանց Թիւրքիայի կամքի նրա վզին փաթթել այդ կէտերը։

69-րդը՝ նոյն հաւատարմատարի գրութիւնն է Սազօնովին, օգոստոսի 30-ից, որով մանրամասնօրէն յայտնում է Նախին հեռագրի միտքը և աւելացնում է, որ Եագովը իր հետ խօսակցութիւն ունեցած ժամանակ այն կարծիքն է յայտնել, թէ լաւ կը լինէր կանգ առնել միջին ծրագրի վրա, որ ընդունելի լինէր Թիւրքիայի համար, որովհետև պետութիւնները վերջ ի վերջոյ այժմ չեն դիմելու հայկական ռէֆորմներ մտցնելու համար։ Հաւատարմատարը այս կարծիքի դէմ առարկում է, որ Թիւրքիան երբէք չի մտածել հակառակել ռուսական ծրագրին, եթէ չը լինէր պետութիւնների միջև եղած տարաձայնութիւնը, որից հէնց այժմ է առնում Թիւրքաց ընդդիմութիւնը։

Այս դօկումենտին կցվում է գերմանական կառավարութեան մի գրութիւն-բացատրութիւնը, որի մէջ դարձեալ արծարծված է այն միտքը, թէ գերմանական կառավարութիւնը հակառակ Թիւրքիայի կամքի՝ հնարաւոր և յարմար չի գտնում հարկադրել Թիւրքիային ծրագիրը ընդունելու, և, ասված է, թէ այս հանգամանքները ի նկատի ունենալով, գերմանական կառավարութիւնը կարծում է, որ ռէֆորմներ քննող յանձնաժողովը պէտք է վերսկսի իր աշխատանքները Թիւրքաց ծրագրի հիման վրա։

70-րդը՝ Վանի փոխ-հիւպատոս Ակիմօվիչի հեռագիրն է Գիրսին, սեպտեմբերի 1-ից, որով նա յայտնում է, թէ Թիւրք պահակը քաղաքի փողոցում հանդիպելով երեք հայ մարդու և երկու կնոջ, կրակ է բացում նրանց վրա, որի ժամանակ սպանվում է ատամնաբոյժ Մելքոնը։ «Քաղաքացիները սպասեցին կառավարութեան արդարադատութեանը,—շարունակում է փոխ-հիւպատոսը,—բայց այդ բանում հիասթափվելով, աղմկալի ցոյցով թաղեցին սպանվածին։ Վալին թաղմանը ուղարկեց մօտ 60 ժանդարմ կօմիսարի հետ, հրամայելով յուղարկաւորութեանը թոյլ տալ միայն ազգականներին, բայց հայերը, որ հաւաքվել էին մօտ 5000 հոգի, թոյլ չը տուին ժանդարմներին մօտենալ դագաղին և ցրել հասարակութիւնը։ Ժանդարմներին հրամայվեց հրացանները լցնել։ Այդ ժամանակ հայերը հանեցին իրանց ատրճանակները։ Վալին հետախօսով իմանալով այդ, ժանդարմներին հրամայեց նահանջել։ Գերեզմանատանը արտասանվեցին ճառեր կառավարութեան դէմ, որը կամենում է Վանի վիլայէթում ջարդեր կազմակերպել, նման Ադանայի և Բաւմելիայի վերջին ջարդերի, որպէսզի դըրանով պակասեցնի հայերի թիւը վիլայէթում։ Հայերը հեռագրով պահանջել են Բ. Դռնից՝ բաւմելիական ժանդարմներին և Ադանայի կօմիսարներին և ապահովել քաղաքացիների կեանքն ու գոյքը։ Քաղաքի խանութները փակ են, և որոշված է փակել մինչև պատասխան ստանալը։ Դրութիւնը խիստ յուզիչ է»։

71-րդը՝ նոյն փոխ-հիւպատոսի հեռագիրն է Գիրսին, նոյն օրը, թէ իրան և ֆրանսիական ու գերմանական հիւպատոսներին ներկայացաւ հայ պատգամաւորութիւն և յանձնեց Բ. Դռանը ուղարկած հեռագրի պատճէնը, որով հայերը պահանջում են պատժել կօմիսար Ասիմին, որ սպանել է Մելքոնին, փոխել վալիին, ոստիկանապետին և մեքտուպջիին, աւելացնել հայ ժանդարմների թիւը և վերացնել քաղաքից պահակների շրջագայութիւնը։ Այնուհետև փոխ-հիւպատոսը կցում է. «Գերմանական հիւպատոսը նախանձելով, որ հայերի ողջ համակրութիւնը Ռուսաստանի կողմն է, պաշտպանում են թիւրք իշխանութիւններին, որոնք ջանում են ապացուցանել, որ Մելքոնին պահակը չի սպանել, այն ժամանակ, երբ ոչ մի կասկած չի մնում, որ Մելքոնին սպանել է Ասիմը։ Հիւպատոսը (գերմանական) համոզում է հայերին, երիտասարդ-Թիւրքերի հետ միասին աշխատել և յոյս չը դնել ոչ եւրոպական կօնտրօլի վրա, ոչ Ռուսաստանի վրա»։

72-րդը՝ Բիթլիսի հիւպատոս Շիրկովի հեռագիրն է Գիրսին, սեպտ. 1-ից, թէ քիւրդերը սպանել են Թօթուրքցի երկու հայի, վիրաւորել են Կնախէ գիւղի հայ քահանային և երեխային։

73-րդը՝ Գիրսի հեռագիրն է Սազօնովին, սեպտ. 2-ից, որով դեսպանը յայտնում է, թէ աննպատակայարմար կը լինէր ռէֆորմների քննութեան աշխատանքները վերսկսել Թիւրքական ծրագրի հիմունքով։ Դեսպանի կարծիքով այդ կը լինէր հրաժարումն նախկին ծրագրից։ Նա միաժամանակ յայտնում է, որ երկարատև խօսակցութիւն է ունեցել Վանգենհէյմի հետ, ռէֆորմների մասին. վերջինս կանգնում է իր կառավարութեան տեսակէտի վրա, որ Եւրօպան չէ կարող հարկադրել Թիւրքիային մի բանում, ինչ որ նա չէ ցանկանում։ Նա անձամբ գտնում է, որ ռուսական ծրագրի երեք կէտը, այն է՝ ընդհանուր վերատեսուչների, տեղական վերահսկողութեան և քրիստոնեաների ու մուսուլմանների՝ վարչական հաստատութիւններում հաւասար թւով պաշտօն ունենալը—չափազանց է։ Գիրսը հնարաւոր չէ գտել դուրս ձգել այդ կէտերը, որոնք կարող են հայերին ետ պահել ապստամբութիւնից։

(Կը շարունակվի)

ԹԱՏՐՈՆ ԵՒ ԵՐԱԺՇՏՈՒԹԻՒՆ

—

Դրամա

Լեհացի գրող Կիսիլևսկիի «Безумная Юлька» 4 գործ. պիէսի նիւթը հին է, թէև ժամանակի հետ ընթացող։

Պարզ նահապետական ընտանիքի աղջիկ Իւլիան յափշտակված է գեղարուեստի մի ճիւղով՝ նկարչութեամբ, և շարունակ երազում է ազատ, ինքնուրոյն կեանքի, հեռու իր կաշկանդիչ շրջապատից։ Նրա հոգին ուզում է սաւառնել դէպի վեր, դէպի գեղեցիկը, գաղափարականը և նա իրան հասկացող, նրա ձգտումները ըմբռնող ընկեր ունի միայն յանձին Իւրիյ Բօրօնեցկիի, որ սենեակ ունի վարձած ընտանիքի բնակարանում։ Իւրիյ սկսնակ գրականագէտ է, բաւականին թոյլիկ ներկայացուցիչ վերացական մտքերով տարված ու տակաւին որոշ դիրք չը բռնած երիտասարդ «գրողներից»։ Նա Իւլկային, որին անուանում են խելառ, խորհուրդ է տալիս ապրել անկախ, իսկական գեղարուեստի ներքին հոգեկան կեանքով միայն, զոհ չը բերել իր տաղանդը ամբոխին և այլն։

Սակայն միջավայրը ամենակարող է։ Խելառ Իւլկայի գեղեցիկ երազները բախվում են կեանքի կարծր օրէնքներին, իր ծնողների շահախնդիր դիմադրութեան, որոնք Իւլկային նշանում են հարուստ ու դիրք ունեցող դատաւորի հետ։

Ինչպէս տեսնում էք, հեղինակը Իւլկային չէ ներկայացնում մի ուժեղ կամքի տէր, որ յանուն իր լաւագոյն իդէալների ուժեղ պայքար է մղում իր արգելիչ հանգամանքների դէմ, անգամ որդիական զգացմունքի դէմ։ Իւլկան պիէսում այն թոյլ կին-արարածներից է, որ տալիս է ամենօրեայ կեանքը, ենթակայ մերկանտիլ շահերի կուռ ցանցերի ազդեցութեան։

Իւրիյի դերակատար Վիկտոր Պէտրեան շնորհալի տարաւ իր խաղը։ Նա ուսումնասիրել էր իր դերը։ Մի օր առաջ տեղական ռուս թերթերից մէկում գրված էր, թէ յիշեալ պիէսը յատկապէս թարգմանված է տ. Իւրենևայի համար, որ «Իւլկայի դերում իրան հաւասարը չունի»։ Սա արդէն չափազանցութիւն է։ Իւրենևան, հարկաւ, շնորհալի արտիստուհի է, ինչպէս մատնանշել ենք քանիցս։ Մասնաւորապէս Իւլկայի դերը նա տանում է սահուն, սովորական աջողութեամբ։ Հետևաբար միանգամայն աւելորդ պէտք է նկատվեն նրա հասցէին տարածվող շինծու ռէկլամները...

Ռեցենզենտ

ԹԱՏՐՈՆԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

—

Թիֆլիսի հայ դերասանական ընկերակցութիւնը, որ պ. Լէօի հսկողութեամբ պատրաստում է «Մելիքի աղջիկը» պատշաճաւոր կերպով ներկայացնելու, պայմանաւորվել է արդէն տիկին Սիրանոյշի հետ, որը բացի «Մելիքի աղջկը» ներկայացման մասնակցելուց, տալու է երեք գաստրոլ՝ «Օրլէանի կոյս», «Մէդէա» և «Համլէտ»։

Պատրաստվում են նոր զգեստներ և այլ մանրամասնեք «Մելիքի աղջկայ» համար պատմական ճշգութեամբ։

Խմբագիր-հրատարակիչ՝
Հ. ԱՌԱՔԵԼԵԱՆ

Печатать дозволено военной цензурой.

ՏԵՂԵԿԱՏՈՒ

ԱՆԴՐԿՈՎԿԱՍԵԱՆ ԵՐԿԱԹՈՒՂԻ

(Թիֆլիսի ժամերով)

—

ԹԻՖԼԻՍԻՑ ՄԵԿՆՈՒՄ Է՝

№ 3	դէպի Բաթում	1 ժ. 45 ր.	ցերեկ.
№ 4	» Բագու	7 ժ. 3 ր.	երեկ.
№ 6 (արագ)	»	12 ժ. 8 ր.	ցերեկ.
№ 9	» Բաթում	8 ժ. 53 ր.	երեկ.
	» Ջուլֆա	10 ժ. 23 ր.	երեկ.
	» Բօրժօմ	3 ժ. 20 ր.	ցերեկ.

ԺԱՄԱՆՈՒՄ Է ԹԻՖԼԻՍ՝

№ 3	Բագուից —	12 ժ. 54 ր.	ցերեկ.
№ 4	Բաթումից —	5 ժ. 55 ր.	երեկ.
№ 5	Բագուից (արագ)	7 ժ. 41 ր.	երեկ.
№ 10	Բաթումից —	9 ժ. 51 ր.	առաւ.
	Ջուլֆայից —	6 ժ. 53 ր.	առաւ.
	Բօրժօմից —	7 ժ. 25 ր.	առաւ.

ԱՌԱՋԻՆ ՄԱՍՆԱՒՈՐ ՀԻՒԱՆԴԱՆՈՑ
Բժշկ. Բ. Նաւասարդեանի
Հիմնված 1880 թ.
(Պուշկին, Վօրօնցովի արձանի հանդէպ)
Ամեն օր, բացի կիրակի օրերից
«606»-ի եւ «914»-ի ներարկում բժշկական խորհրդակցութեամբ՝ առ. 11—12 ժ.
ԱՌԱՒՕՏՆԵՐԸ
Բ. Ա. ՆԱՒԱՍԱՐԴԵԱՆ—11—12 ժ. վիրաբուժութեան վեներական (սիֆիլիս) հիւանդութիւն։
Բ. Գ. ԱՂԱՍԱՐԵԱՆ—9½—2 ժ. ներքին, ջղային և երեխայոց հիւանդութ. և ծաղկահատ.։
Մ. Մ. ԲԵՆԻԱՄՕՎԻՉ—11—12 ժ. ականջի, կոկորդի, քթի հիւանդութ.։
Ա. Գ. ԿԱՐԱՊԵՏԵԱՆ—12—1 ժ. երեխ. հիւնդ. և ջղաբաթ. երեխայոց ներքին և հիւ. և ծաղկահատ.։
ԿԻՆ-Բ. ԺԻՐԻԿ ՏԷՐ-ԴԱՒԹԵԱՆ—12—1 ժ. մանկաբարձութիւն և կանանց հիւ.։
ԵՐԵԿՈՆԵՐԸ
Մ. Մ. ԲԵՆԻԱՄՕՎԻՉ—6—7 ժ.
Վճարը 50 կ.։ Չքաւորները ձրի։ Համախորհրդի (կօնսիլիումի) և օպերացիայի համար առանձին։
Հիւանդանոցի վերատեսուչ՝
Բժշկապետ Բ. Նաւասարդեան
1. 0—38

ԲԺՇԿԱՊԵՏ
Գ. Ա. ՀԱԽՎԵՐԴԵԱՆ
նախկին օրդինատոր Պետերբուրգի սիֆիլ.-վեներ. կլինիկայի։ Ընդունում է հիւանդներին յատկապէս միզասեռային, վեներ., սիֆիլիսային հիւանդութեան. առաւ. ժամը 10—11 և երեկ. ժ. 6—8. Սեմեոնօվսկայա փող. № 18 (Վօրօնցովի արձանի մօտ)։ Բժշկի բնակարանը Սեմեոնօվսկայա, № 16.
(Հ. ու. կ.) 1018. 100—40

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Լոյս տեսաւ
Բ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ
„Գերմանիայի եւ Թիւրքիայի տնտեսա-քաղաքական փոխ-յարաբերութիւնը“ (քննական տեսութիւն), երես 64, գինը 25 կոպէկ։
Արդիւնքը յատկացվում է փախստականների օգտին.
Դիմել՝ Թիֆլիս, «Գուտտենբերգ», Կենտրոնական և «Գիր» գրախանութներին։ Նոյն տեղը վաճառվում է հեղինակի ռուս. գրքոյկը՝
„Нѣмецкій профессоръ о германскомъ шовинизмѣ“.
Գինը 15 կոպէկ։
(օ. մ.) 98. 10—7

„ՄՇԱԿԻ“ ԽՄԲԱԳՐԱՏԱՆԸ
ՎԱՃԱՌՎՈՒՄ ԵՆ
ՅՕԳՈՒՏ ՀԱՅ ԱՐԿԱԾԵԱԼՆԵՐԻ
հետեւեալ հրատարակութիւնները
1) «ԳԵՂՈՒՆԻ» պատկերազարդ հանդէսի 1906 թ. համարը, յօգուտ կովկասահայ արկածեալների . 4 ր.
2) «ԳԵՂՈՒՆԻ» պատկերազարդ հանդէսի 1909 թ. համարը, յօգուտ Ադանայի արհաւիրքներին ենթակայ հայերի . . . 4 ր.
3) «ՀԱՅԻ ԿՏՈՐ ՋԷԹՈՒՆՑՈՒՆ», յօգուտ Զէյթունի հայ սովեալների 2 ր.
4) «ՏՆԱՅԻՆ ԲԺՇԿԱՐԱՆ», բժշկպ. Գ. Բաբեանի I հատոր, Բնախօսութիւն եւ անդամազննութիւն . 1 ր.
5) «ՇԷՔՍՊԻՐ ԵՒ ԻՐ «ՀԱՄԼԷՏ» ՈՂԲԵՐԳՈՒԹԵԱՆ ԱՂԲԻՒՐՆ ՈՒ ՔՆՆԱԴԱՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ», Պ. Ադամեանի 1 ր.
6) «ԱՐԿԱԾԱԽՆԴՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԻ ԱՌԱՋԻՆ ԿԱՊՈՒԿԸ», Քամալեանց Ս.-ի . 50 կ.
Յիշեալ գրքերը Թիֆլիսում մեզանից գնողները կարող են իրանց իսկական գներով ձեռք բերել։
Թիֆլիսից դուրս պահանջողների հաշուին է ճանապարհածախսը։
1. 0—3

Типографія Канцеляріи Намѣстника Его Императорскаго Величества на Кавказѣ, Лорисъ-Меликовская улица, домъ казенный.